

Registratie van de Aanduidingen

van

Politieke Groeperingen:

Verwarring wordt geducht...

Door

Peter Boswijk

Inhoud:

1. Inleiding

- 1.1. Doelstelling en probleemvraag
- 1.2. De Nieuwe Kieswet

2. De vereisten voor registratie en wijziging

- 2.1. Politieke Groepering
- 2.2. Vereniging met volledige rechtsbevoegdheid
- 2.3. Schriftelijk verzoek binnen gestelde termijn
- 2.4. Overeenkomst aanduiding en verenigingsnaam

3. De afwijzingsgronden voor registratie

- 3.1. Limitatieve weigeringsgronden
- 3.2. Vierde lid, onder b: 'verwarring te duchten'
- 3.3. Vierde lid, onder c: 'anderszins misleidend'
- 3.4. De doorkruising van sub c en sub b en het gebruik van algemene begrippen: "een onderdeel van een andere partij"?
- 3.5. Vierde lid, onder e: 'verboden rechtspersoon'

4. Conclusies en aanbevelingen

- 4.1. Algemene conclusie
- 4.2. Speciale punten van aanbeveling

5. Jurisprudentieregister

1. Inleiding:

1.1 Achtergrond en Doelstelling

Achtergrond

De registratie van de aanduiding van een politieke groepering is van wezenlijk belang. De naam is immers het eerste visitekaartje waarmee zij zich tot de kiezer presenteert en het kan haar diepste overtuigingen weergeven. Ook wanneer een groepering niet daadwerkelijk mee wenst te doen aan de verkiezingen, kan het toch een uitdrukking zijn van burgerlijke betrokkenheid. De registratie van een aanduiding vormt daarom een belangrijk element van een volwassen democratie, waarbinnen individuele personen en maatschappelijke groeperingen de vrijheid hebben een persoonlijke invulling te geven aan hun politieke betrokkenheid. Het groeiende gebruik van deze mogelijkheid, ondanks de aanwezige barrières, versterkt dit idee.¹

De Kiesraad heeft, naast vele andere taken, de verantwoordelijkheid de orde tussen deze aanduidingen te bewaren. Op vele wijze kunnen er overeenkomsten ontstaan tussen aanduidingen. Bepaalde namen van politieke stromingen, levensbeschouwingen, algemene begrippen of zelfs eennamen zullen niet enkel door één partij gebruikt worden om het gedachtegoed of de doelstelling van de groepering aan te geven. Maar eenvoudige overeenkomst met een reeds geregistreerde aanduiding is niet genoeg. Er moet sprake zijn van 'hoofdzakelijke overeenkomst' waardoor 'verwarring te duchten is' (Artikel G 1, vierde lid, onder b, van de Kieswet). Daarnaast moet een aanduiding ook worden afgewezen wanneer deze 'anderszins misleidend is' (Artikel G1, vierde lid, onder c, van de Kieswet). Maar wat is 'hoofdzakelijke overeenkomst'? Wanneer is er daardoor 'verwarring te duchten'? Wat is het verschil met 'anderszins misleidend'? Wat is 'misleidend' eigenlijk? Wanneer moet men welke afwijzingsgrond toepassen? Mag men registratie ook weigeren wanneer de verwarring of misleiding niet direct uit de aanduiding voortvloeit? Het zijn de centrale stembureaus - de Kiesraad voor de verkiezingen van de Tweede Kamer en de provinciale en gemeentelijke stembureaus bij de provinciale staten en gemeenteraadsverkiezingen - die bij elke verkiezing voor deze lastige vragen komen te staan.

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS of Afdeling) is belast met het beroep tegen de besluiten van deze centrale stembureaus. Uit haar uitspraken blijkt dat de eisen die de wet stelt aan registratieverzoeken en de gronden waarop een aanduiding moet worden geweigerd niet altijd even duidelijk toepasbaar zijn. Dit wordt bevestigd door de verschillende inzichten die de Kiesraad en de Afdeling soms hebben gehad op een aantal belangrijk punten over de toepassing van de Kieswet. Meerdere malen komt het voor dat de Afdeling met een ander criterium en beoordelingswijze komt dan de Kiesraad aangeeft in zijn zienswijze of verweerschrift. Daarbij komt dat de weinige jurisprudentie een wisselend beeld geeft, waardoor de centrale stembureaus niet altijd zekerheid hebben over de criteria die moeten worden toegepast.

Doel

In opdracht van de Kiesraad is er daarom onderzoek gedaan naar de jurisprudentie van de ABRvS. Het doel van dit onderzoek is de onduidelijkheid en onzekerheid over de toepassing van de verschillende registratie-eisen en afwijzingsgronden weg te nemen.

Dit wordt gedaan door de jurisprudentie van de Afdeling te analyseren en in een kader te plaatsen. De jurisprudentie over partijnaamregistratie² concentreert zich rondom de afwijzingsgronden van de artikelen G 1, 2 en 3, vierde lid, onder b en c, van de Kieswet. Andere onderwerpen, zoals de betekenis van de termijnen in de Kieswet, komen enkel sporadisch voor. De uitspraken vanaf 1989, de datum van de invoering van de nieuwe

¹ Zie de informatieve website van de Kiesraad: www.kiesraad.nl. Voor de verkiezingen van 2006 stonden er 74 aanduidingen geregistreerd. Daarvan hebben er 26 een kandidatenlijst ingeleverd. In 2003 waren er echter slechts 45 aanduidingen geregistreerd waarvan 18 ook een kandidatenlijst hadden ingeleverd. In 1994 waren er nog maar 38 geregistreerde aanduidingen.

² Een ander groot deel van jurisprudentie over de Kieswet richt zich op hoofdstuk H en I van de Kieswet over kandidatenlijsten.

Kieswet, tot en met oktober 2006 zijn volledig onderzocht. Daarmee zijn de uitspraken over de registratie voor de kamerverkiezingen van 22 november 2006 ook meegenomen. Wanneer dit belangrijk is, wordt er ook terugverwezen naar jurisprudentie van voor deze periode. Zienswijzen en verweerschriften van de Kiesraad zijn gebruikt om de problemen bij de interpretatie van de Kieswet weer te geven. Gehoopt wordt hiermee enige verduidelijking te scheppen over dit voor politieke groeperingen gevoelige onderwerp.

Hieronder wordt er eerst een beschrijving gegeven van de nieuwe Kieswet. Daarop wordt er ingegaan op de vereisten voor registratie en wijziging in paragraaf 2. In paragraaf 3 worden de lastige vragen rondom de afwijzingsgronden voor registratie ter hand genomen. Tenslotte zullen er in de laatste paragraaf een aantal algemene conclusies en een aantal specifieke aanbevelingen worden gedaan.

1.2. De Nieuwe Kieswet 1989

De nieuwe Kieswet van 1989 was onder andere het gevolg van de praktische problemen en onduidelijkheid die er bestond met betrekking tot het toepassen van de Kieswet. De eisen voor registratie werden verzaamd, de gronden voor afwijzing werden geherformuleerd en een aantal gronden voor afwijzing en schrapping van een aanduiding werden toegevoegd. Onder de oude Kieswet kon een aanduiding worden afgewezen op drie gronden: (a) indien daartoe redenen verband houdende met de openbare orde of de goede zeden aanwezig zijn; (b) indien de aanduiding meer dan 35 letters bevat; of (c) indien de naam of de aanduiding geheel of in hoofdzaak overeenstemt met een reeds geregistreerde naam of aanduiding van een andere politieke groepering, en daardoor verwarring te duchten is. De eerste afwijzingsgrond leidde tot de vraag of ook gekeken mocht worden naar de doelstellingen van een partij.³ De onduidelijkheid hierover werd door de nieuwe Kieswet geheel weggenomen. 'Inhoudelijke beoordeling van de doelstellingen of activiteiten van politieke groeperingen door de centrale stembureaus in het kader van de registratieprocedure of door de hoofdstembureaus in het kader van de beoordeling van kandidatenlijsten dient niet meer mogelijk te zijn.'⁴

Partijnaamregistratie vindt thans plaats overeenkomstig de artikelen G 1 tot en met G 6, van de Kieswet. G 1 handelt over de partijnaamregistratie voor verkiezingen van de Tweede Kamer, G 2 over de verkiezingen van de Provinciale Staten, en G 3 over de verkiezingen van de gemeenteraad. Het centraal stembureau beschikt op het registratieverzoek. G 4 regelt de doorwerking van geregistreerde aanduidingen op nationaal of provinciaal niveau. G 5 regelt dat tegen bovengenoemde beschikkingen beroep kan worden ingesteld bij de ABRvS. G 6 delegeert de bevoegdheid tot het stellen van nadere regels betreffende het betalen van waarborgsommen en het opstellen van modellen aan de regering en de minister.

De artikelen G 1 tot en met G 3 zijn redactioneel identiek, met uitzondering van de doorwerkingregeling van reeds op nationaal of provinciaal niveau geregistreerde partijen. Lid 1 geeft een politieke groepering de mogelijkheid zich voor de verkiezingen te laten registreren in een register. Dit betekent enkel dat bij de verkiezingen hun geregistreerde naam boven de kandidatenlijst kan worden geplaatst. Lid 2 vereist een waarborgsom van 450 Euro. Lid 3 geeft aan welke documenten overgelegd moeten worden bij een verzoek tot registratie. Lid 4 geeft de limitatieve afwijzingsgronden aan. Lid 5 geeft aan dat de beslissing op het verzoek bekend zal worden gemaakt in de Staatscourant. Lid 6 geeft aan dat een politieke groepering waarvan de aanduiding reeds is ingeschreven in het register een schriftelijk verzoek tot wijziging kan doen. Lid 7 geeft aan wanneer het centraal stembureau de aanduiding uit het register moet schrappen. Lid 8 geeft aan dat de geregistreerde aanduidingen van politieke groeperingen veertien dagen voor de kandidaatstelling bekend zullen worden gemaakt in de Staatscourant.

³ Zie voor een beschrijving van deze achtergrond: Elzinga, D.J., *Het Nederlandse Kiesrecht*, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, tweede druk 1997, p.113-119.

⁴ Kamerstukken II, nr. 20264, nr. 3, p. 27.

2. De vereisten voor registratie en wijziging (lid 1, lid 3 en lid 6)

Het eerste lid geeft een aantal eisen voor registratie aan. Er moet sprake zijn van een politieke groepering, zij dient een vereniging te zijn met volledige rechtsbevoegdheid, en zij moet het verzoek drieënveertig dagen voor de kandidaatstelling schriftelijk inleveren. Het zesde lid eist voor wijziging van de aanduiding enkel dat een politieke groepering in het register is ingeschreven.

2.1. Politieke groepering

De enige toetsing die zich richt op de politieke groepering, is het bepalen of er eigenlijk wel sprake is van een 'politieke groepering.' Alleen politieke groeperingen kunnen registratie verzoeken. De Kroon gaf in een uitspraak, waar de aanduiding "Invaliden, Vereenzaamden, Ouderen" in het geding was, al aan:

"dat noch in de Kieswet noch elders in de wetgeving eisen gesteld zijn, waaraan een groepering zou moeten beantwoorden om als politieke groepering aan de verkiezingen te kunnen deelnemen en dat te dezen van een algemeen gangbare opvatting omtrent het begrip 'politieke groepering', die zich tegen inschrijving zou verzetten, evenmin gesproken kan worden."⁵

Deze toetsing vindt enkel plaats door naar de statuten te kijken en is zeer marginaal, omdat nadrukkelijk niet getoetst mag worden aan de doelstellingen of het optreden van de vereniging. Alleen een verzoek van de Nederlandse Gezinsvereniging werd door de Kiesraad op deze grond afgewezen (of niet in behandeling genomen), omdat zij nadrukkelijk in haar statuten had opgenomen geen politiek doel te hebben.⁶

2.2. Vereniging met volledige rechtsbevoegdheid

Over de verenigingseis was veel te doen. Het doel van deze eis was ten eerste om een praktische barrière te creëren voor het registreren van een politieke partij. Hierdoor zou het grote aantal niet serieuze registratieverzoeken moeten worden teruggebracht.⁷ Daarnaast zou de formele verenigingsvorm er door de statuten voor zorgen dat het duidelijk is wie de politieke groepering mag vertegenwoordigen. Volgens sommigen in de literatuur was deze eis volstrekt ontoelaatbaar. Het zou een onrechtvaardige beperking wezen op de organisatievrijheid van politieke partijen wanneer het verenigingsrecht een aantal dwingendrechtelijke bepalingen aangeeft. Hierdoor zouden politieke partijen van overheidswege aan minimale democratische eisen te voldoen.⁸ Het is de vraag wat thans de precieze waarde is van dit argument nu er een tendens is om aan het handelen van politieke groeperingen voorschriften te verbinden die ook invloed kunnen hebben op de organisatie van de partij.⁹

Een goede lezing evenwel van het eerste, in samenhang met het zesde en zevende lid van de Kieswet, lijken een bepaalde leerthe in de Kieswet aan te wijzen, die dit bezwaar ondervangt. Het zesde lid geeft aan reeds geregistreerde partijen de mogelijkheid hun aanduiding te wijzigen en het zevende lid geeft aan wanneer het centraal stembureau een aanduiding uit de lijst zal schrappen. Geen van beide bepalingen legt op politieke groeperingen de eis van vereniging. Het zesde lid stelt als enige eis dat de partij geregistreerd moet zijn en dat de laatste volzin van het eerste lid, alsmede het vierde en vijfde lid op een verzoek tot wijziging van overeenkomstige toepassing is. Daarnaast beperkt

⁵ KB 23 februari 1971, AB 1971, nr. 198.

⁶ Kiesraad 26-10-1994, Stcr. 1994, nr. 212.

⁷ Kamerstukken II 1987-1988, 20264, nr. 3, p. 29 en 30.

⁸ Elzinga, D.J., Het Nederlandse Kiesrecht, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1997, p. 121-124 geeft de discussie goed weer en sluit zich aan bij de kritiek van Eskes. Eskes, J.A.O., Repressie van politieke bewegingen in Nederland, diss. Utrecht, Zwolle 1998; en ook Eskes, J.A.O., Volledige rechtsbevoegdheid voor Politieke Partijen, TvO, jrg. 7, nr. 19.

⁹ Een voorbeeld is de toenemende regelgeving rond de financiering van politieke partijen.

het zevende lid het aantal gevallen wanneer het centraal stembureau een aanduiding dient te schrappen. Het wijzigen van de oprichtingsvorm wordt daaronder niet vermeld. Dit betekent dat de eis van vereniging enkel vereist is voor registratie volgens het eerste lid, maar niet voor wijziging van de aanduiding.

Dit wordt ondersteund door een uitspraak van de Afdeling. In één geval, waarin een politieke groepering onder de verzochte aanduiding stond ingeschreven als een vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid, stelde zij ("Leefbaar Zutphen"/ "Stadspartij/Leefbaar Zutphen"):

"2.3. Het verzoek tot wijziging van de aanduiding is op rechtsgeldige wijze en overeenkomstig het bepaalde in artikel G 3, zesde lid, van de Kieswet ingediend door een politieke groepering waarvan de aanduiding reeds in het register is ingeschreven. Voorzover appellant sub 1 heeft betoogd dat wijziging van de aanduiding had moeten worden geweigerd omdat de Stadspartij/Leefbaar Zutphen een vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid is, zodat niet aan de door artikel G 3, zesde lid, gelezen in samenhang met het eerste lid, van de Kieswet gestelde voorwaarden is voldaan, mist dit betoog derhalve feitelijke grondslag."¹⁰

De Afdeling geeft hier aan dat het zesde lid niet in samenhang met het eerste lid gelezen moet worden, doch geheel op zichzelf staat. De enige eis voor rechtsgeldigheid is dat 'de aanduiding reeds in het register is ingeschreven.'

Het geval was dat de vereniging die de registratie wenste te wijzigen wel volledig rechtsbevoegd was, maar dat er tegelijkertijd ook een vereniging was die onder de gewijzigde aanduiding stond ingeschreven als een vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid. Tussen beide verenigingen bestond een duidelijke personele verwantschap. De Afdeling schijnt hier in overweging 2.3. geen enkele waarde aan toe te dichten. Zij geeft een algemene redenering waarin het zesde lid een geheel eigen positie wordt gegeven.

Hoewel dit onderwerp enkel in deze uitspraak naar voren komt, lijkt het, mede gezien de onduidelijkheid in de Kieswet, wel aannemelijk dat een politieke groepering na registratie de vrijheid heeft haar oprichtingsvorm en doelstelling te wijzigen. Het kan echter moeilijk beweerd worden dat deze omissie de bedoeling van de wetgever is geweest. De kenbaarheid van de structuur en de vertegenwoordigingsbevoegdheid worden hierdoor immers ondermijnd.

2.3. Schriftelijk verzoek binnen gestelde termijn

De termijn voor het verzoek tot registratie is drieënveertig dagen voor de kandidaatstelling. Deze termijn wordt niet verlengd wanneer de indieningstermijn eindigt op een zaterdag, zondag of op een feestdag.¹¹ Het verzoek dient verder schriftelijk te zijn. Een formulier tot wijziging van de verkorte naam van de politieke groepering bij de Kamer van Koophandel is in geval niet voldoende.¹² Verder is een verzoek in principe vormvrij.¹³

Het is vaste jurisprudentie van de Afdeling dat deze eisen streng gehandhaafd worden. Het is in geen enkel opzicht mogelijk hiervan af te wijken. De termijnen in de Kieswet worden strikt gehandhaafd.¹⁴ De tijdslimiet is een fatale termijn en eventuele risico's zijn voor de indiener van het verzoek. Aldus de Afdeling:

"Laatstgenoemde datum dient te worden aangemerkt als een fatale termijn. Gelet op het fatale karakter van bedoelde termijn komt de Afdeling niet toe aan de beoordeling van de vraag of,

¹⁰ ABRvS 21 juni 2001, 200102056/1; LJN: AB2317, r.o 2.3.

¹¹ Artikel 1, tweede lid, van de Algemene Termijnenwet; ABRvS 18 januari 2006, 200600097/1; AB 2006/74 (Islamitische Partij Nederland/Csb Den Haag). Overigens is de sluiting van de registratietermijn altijd op een maandag, omdat de verkiezingen altijd op een woensdag zijn.

¹² ABRvS 11 oktober 1999, 199902369-1, (Gemeente Belangen Schiedam/Csb Schiedam).

¹³ ABRvS 17 januari 2002, 200106244/1, (Kock/Csb Geldermalsen).

¹⁴ Dit ondervond de lijstcombinatie "PvdA-D66-Groen Links" die hun kandidatenlijst vijftien minuten na het verstrijken van de termijn inleverde en daardoor niet kon mee doen aan de gemeenteraadsverkiezingen (ABRvS 2 februari 2006, 200600750/1; AB 2006/73; JB 2006/78, Margraten).

met een beroep op het beweerdelijk door een van de leden van verweerder gewekte vertrouwen, wat daar overigens ook van zij, appellante na deze datum alsnog een verzoek om registratie van een andere aanduiding dan "CHU Katwijk" zou kunnen indienen, waarop vervolgens door verweerder nog inhoudelijk zou kunnen worden beslist. De Afdeling is met verweerder van oordeel dat het indienen van een registratieverzoek kort voor het verstrijken van de fatale termijn, waarmee de kans bestaat dat de beslissing op dat verzoek eerst na het verstrijken van de indieningstermijn wordt genomen, voor rekening en risico van appellante komt."¹⁵

Het centrale stembureau hoeft zelfs niet op grond van artikel 4:5, eerste lid, onder c, van de Awb de aanvrager een termijn te geven om onvoldoende verstrekte gegevens aan te vullen wanneer dit over de drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling gaat. De Kiesraad, het centrale stembureau voor de verkiezingen van de Tweede Kamer, had aanvragers wel een dergelijke periode gegeven om alsnog de ontbrekende gegevens te verstrekken. De fatale datum was in die gevallen 28 augustus 2006, maar de Kiesraad had, gelet op artikel 4:5 van de Awb, aanvragers nog tot 1 september gegeven om de ontbrekende gegevens aan te vullen. De Afdeling maakte korte metten met deze goedgunstigheid van de Kiesraad:

"De onderhavige regeling van de registratie van de aanduiding, waarmee een politieke groepering voor de verkiezing op de kandidatenlijst wenst te worden vermeld, vormt een onderdeel van de procedure tot het verkiezen van nieuwe leden van in dit geval de Tweede Kamer, welke procedure door de wetgever aanstrikte regels en termijnen is gebonden teneinde de voortgang van de procedure alsmede voor ieder gelijke en eerlijke verkiezingen te waarborgen. Deze regeling van de registratie kent anders dan in artikel 12 van de Kieswet met betrekking tot de inlevering van de kandidatenlijsten is voorzien, geen herstelmogelijkheid. Met dit strikte stelsel van de Kieswet verdraagt zich niet dat door het centraal stembureau aan politieke groeperingen de gelegenheid wordt geboden het verzoek om registratie aan te vullen tot een tijdstip dat later is gelegen dan de in die wet opgenomen drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling. Gelet op deze strikte procedureregeling dient de in artikel 4:5, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht (hierna: de Awb) neergelegde verplichting dat het bestuursorgaan de aanvrager de gelegenheid moet geven binnen een door hem gestelde termijn een onvolledige aanvraag aan te vullen, in een geval als hier aan de orde buiten toepassing te blijven. Uit het voorgaande volgt dat het verzoek van appellante diende te worden beoordeeld op basis van de stukken die uiterlijk op 28 augustus 2006, de drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling, door het centraal stembureau waren ontvangen. Het centraal stembureau heeft appellante bij brief van 29 augustus 2006 dan ook ten onrechte de gelegenheid geboden het verzoek tot 1 september 2006 om 14.00 aan te vullen."¹⁶

Op deze manier verdraagt het strikte stelsel van de Kieswet het dus niet dat een centraal stembureau gelegenheid geeft een registratieverzoek aan te vullen tot een tijdstip dat later ligt dan de drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling. Daarbij behoort het tot de verantwoordelijkheid van de aanvrager om er voor te zorgen dat op die dag alle gegevens binnen zijn. Eventuele mededelingen door medewerkers van het bestuursorgaan doen daar niet aan af. Zeker wanneer een groepering vlak voor het sluiten van de termijn een verzoek indient, draagt zij het risico dat ontbrekende gegevens niet meer aangevuld kunnen worden.¹⁷

2.4. Overeenkomst tussen registratieverzoek en naam van de vereniging.

Omdat elke politieke groepering die zich wenst te registreren een vereniging is, heeft zij ook een statutaire naam. De aanduiding die een groepering wenst te registreren komt daarmee vaak overeen, maar niet altijd. Zo heeft de Kiesraad recentelijk de aanduiding "Nederland Pro Deo" geregistreerd van de politieke vereniging "Samenleven volgens Bijbelse Normen". De vraag is of dit wel gepast is. De oude Kieswet gaf in het eerste lid van artikel G 1 aan dat een politieke groepering ten behoeve van de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer de Kiesraad schriftelijk kan verzoeken haar naam, een aanduiding daarvan of beide in te schrijven. Op grond daarvan oordeelde de Afdeling Rechtspraak negatief op de wens van de

¹⁵ ABRvS 13 januari 1998, E02.97.0172 (CHU Katwijk/Csb Katwijk).

¹⁶ ABRvS 4 oktober 2006, 20060606648/1 (Partij van de Waarheid); zie ook ABRvS 5 oktober 2006, 200606619/1 (VPP-MONGO)

¹⁷ ABRvS 5 oktober 2006, 200606719/1 (Vereniging Islam Democraten).

politieke groepering "democratische milieupartij Nederland 'De Groenen'" om de aanduiding "SDPN" (Socialistische Democratische Partij Nederland) te registreren.

"De Afd. overweegt dat art G 1 Kieswet slechts de mogelijkheid openstelt dat een politieke groepering kan verzoeken om inschrijving van haar naam, een aanduiding daarvan of beide. Van andere namen dan de eigen naam kan een politieke groepering, genaamd democratische milieupartij Nederland "De Groenen". Hieruit volgt dat het – subs. – verzoek van deze politieke groepering om inschrijving van een andere naam, te weten Socialistische Democratische Partij Nederland en de aanduiding "SDPN" niet beantwoordde aan art G 1 Kieswet, zodat verweerder daarop terecht niet is ingegaan."¹⁸

De nieuwe Kieswet geeft echter in artikel G 1, eerste lid, aan: "een politieke groepering (...) kan aan het centraal stembureau voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer schriftelijk verzoeken, de aanduiding waarmee zij voor die verkiezing op de kandidatenlijst wenst te worden vermeld, in te schrijven in een register dat door het centraal stembureau wordt bijgehouden." De Memorie van Toelichting geeft niet aan waarom deze nieuwe redactie is gekozen. Uit de Memorie van Antwoord wordt echter wel duidelijk wat er wordt bedoeld: "De leden van de CDA-fractie wijs ik op de formulering van het eerste lid van de voorgestelde artikelen G 1, G 2, G 3, waaruit blijkt dat geregistreerd wordt "de aanduiding waarmee zij (de politieke groeperingen) op de kandidatenlijst wensen te worden vermeld." Dat kan de volledige naam van de groepering zijn, een afkorting van de naam of een andere aanduiding."¹⁹ Hieruit lijkt te volgen dat de nieuwe Kieswet inderdaad niet de eis stelt dat de statutaire naam overeenkomt met de geregistreerde aanduiding.²⁰

3. De afwijzingsgronden voor registratie (lid 4)

Volgens de Memorie van Toelichting was het doel van de partijnaamregistratie dat 'de herkenbaarheid van de ingediende lijsten voor de kiezer' zouden worden vergroot. Waar eerst de afwijzingsgrond 'openbare orde en goede zeden' de ruimte gaf voor een inhoudelijke toetsing, zou voortaan enkel naar de naam van de partij gekeken moeten worden. Afwijzing zou plaatsvinden wanneer de aanduiding in strijd zou zijn met de openbare orde (sub a); als zij geheel of in hoofdzaak overeenstemt met een reeds geregistreerde of ter registratie aangeboden aanduiding dat daardoor verwarring te duchten is (sub b); als de aanduiding meer dan 35 tekens zou hebben (sub d); als het de naam van een door de rechter verboden rechtspersoon betreft (sub e); en als het een tegelijk ingeleverde aanduiding betreft (sub f). Naast deze strikt omliggende afwijzingsgronden werd er tevens een ruimere afwijzingsgrond gecreëerd voor niet voorzienbare gevallen: 'als de aanduiding anderszins misleidend is voor kiezers' (sub c). Hier wordt achtereenvolgens ingegaan op het limitatieve karakter van de afwijzingsgronden, op afwijzingsgrond b, op afwijzingsgrond c en op de samenhang tussen deze twee belangrijkste afwijzingsgronden.

3.1. Limitatieve weigeringsgronden

Het vierde lid van de artikelen G 1, 2, en 3 begint aldus: "Het centraal stembureau beschikt slechts afwijzend op het verzoek, indien: ...". Ondanks deze duidelijke beperking van het aantal afwijzingsgronden, komt het toch voor dat procespartijen zich op een grond wensen te beroepen die niet op de limitatieve lijst voorkomt. In een aantal zaken werd het ontbreken van uitdrukkelijke toestemming van een gelijknamige partij uit een andere stad en de onjuiste vermelding van het adres van een gemachtigde door derden aangevoerd als grond om registratie te weigeren.²¹ Steevast wijst de Afdeling dergelijke beroepen af.

18 ARRS 27-3-1986, Socialistische Democratische Partij Nederland / De Kiesraad, R03.86.1230/Sp 76; AB 1986/399.

19 Kammerstukken II, MvA, 20264, nr. 8.

20 Dit wordt ook door Eskes bevestigd in zijn noot bij ARRS 8-12-1992, Nwe Communistische Partij in Nederland / Kiesraad, R01.92.2536/003; AB 1993/162.

21 ABRvS 4 november 1993, R.03.93.5600/Q03; AB 1994/414 ('Leiden Weer Gezellig' en 'De Groenen' / Csb Leiden) en ABRvS 8 januari 1998, E02.97.0175 (Akker / Csb Eindhoven).

In andere gevallen wordt een beroep gedaan op het auteurs- of merkenrecht. Deze kwestie ligt wel gevoeliger. De Afdeling beslist dat dergelijke beroepen stuk lopen op de limitatieve aard van de afwijzingsgronden in het vierde lid. Zo overwoog de Afdeling:

“dat het gegeven dat appellante de naam ‘Algemeen Ouderen Verbond’ heeft gedeponeerd als woord-beeldmerk bij het Benelux-Merkenbureau geen grond kan vormen om de registratie van de naam ‘Naam Solidair Ouderen Verbond (NSOV) te weigeren, reeds omdat – voorzover de merkbescherming hier al in geding zou zijn – dit niet behoort tot de in artikel G 1, vierde lid, van de Kieswet limitatief opgesomde gronden voor afwijzing van de door een politieke groepering ter registratie aangeboden aanduiding.”²²

De vraag is of een beroep op het auteurs of merkenrecht gebracht kan worden onder afwijzingsgrond a, strijd met de openbare orde. In een uitspraak waar de vennootschap ‘ABC Topmarketing’ in beroep ging tegen de registratie van de aanduiding ‘Ad Bos Collectief’ was dit onderwerp aan de orde. De vereniging beriep zich er op dat er strijd zou zijn met de openbare orde, omdat ‘ABC Topmarketing’ een beschermd merk was. De Afdeling overwoog:

“Dit betoog faalt. De aanduiding ‘Ad Bos Collectief’ komt niet overeen met het merk dat appellanten hebben laten registreren. Voor zover een aanduiding die met een merk overeenkomt en waarvan het gebruik een inbreuk zou maken op het recht van de houder van dat merk al in strijd zou kunnen zijn met het begrip ‘openbare orde’ als bedoeld in artikel G 1, vierde lid, onder a, van de Kieswet, is daarvan in het onderhavige geval dan ook geen sprake. De omstandigheid dat de bedoelde aanduiding in de media zal worden afgekort doet hierbij niet ter zake, omdat die omstandigheid niet tot gevolg kan hebben dat strijd ontstaat met het zojuist genoemde onderdeel van artikel G 1 van de Kieswet.”²³

In deze uitspraak leek de Afdeling ruimte te laten dat een dergelijke toetsing eventueel mogelijk zou zijn, door niet uit te sluiten dat de rechter zulk een beroep wel honoreert wanneer er sprake is van een duidelijke overeenkomst tussen de geregistreerde aanduiding en het beschermde merk. In een uitspraak van een week later, waar de politieke groepering ‘directe democraten’, die aanvankelijk de aanduiding “ONS FORTUYN” wenste te registreren, en de broer van wijlen Pim Fortuyn in beroep gingen tegen de toelating van de wijziging van de Lijst Pim Fortuyn naar de aanduiding “Fortuyn”, gaf de Afdeling duidelijk wanneer toetsing aan het criterium van openbare orde eventueel wel mogelijk is:

“Voorop staat dat de enkele omstandigheid dat de aanduiding een inbreuk zou vormen op het recht van appellant sub 2 tot gebruik van het geregistreerde merk ‘Fortuyn’ niet behoort tot de in artikel G 1, vierde lid, van de Kieswet limitatief opgesomde gronden voor afwijzing van de door een politieke groepering bij het centraal stembureau ter registratie aangeboden aanduiding.” (...) “Meer in het bijzonder leidt de omstandigheid dat het gebruik van de aanduiding ‘Fortuyn’ op de kandidatenlijst in strijd zou zijn met het merkenrecht op zichzelf niet tot het oordeel dat sprake is van strijdigheid met de openbare orde als bedoeld in artikel G 1, vierde lid, onder a, van de Kieswet reeds omdat appellant sub 2 ter zake van de inbreuk op het merkenrecht (nog) geen procedure is begonnen en de bevoegde rechter daarover geen uitspraak heeft gedaan.”²⁴

Hiermee lijkt de Afdeling een vooralsnog duidelijke koers te varen: een beroep op het auteursrecht kan in beginsel niet gebracht worden onder het criterium van openbare orde. Dit kan echter anders worden wanneer er volgens de Afdeling te dien aangaande een procedure is begonnen bij de bevoegde burgerlijke rechter en deze daarover uitspraak heeft gedaan. Dat er een uitspraak moet zijn gedaan, desnoods misschien in een kort geding, lijkt echter evident. Er is dan immers nog onzekerheid over de toelaatbaarheid van het gebruik van de naam en daar komt bij dat iedereen een procedure kan aanspannen. Hiermee maakt de Afdeling een duidelijk onderscheid tussen de rechterlijke competenties en geeft zij aan dat zij niet benaderd wenst te worden met een beroep op auteursrechtelijke bescherming, maar dat

22 ABRvS 9 maart 1998, E02.98.0019 (AOV / Csb Tw. Kamer), zie ook ABRvS 13-1-1998, E02.97.0173 (VVD / Csb Bloemendaal).

23 ABRvS 29 september 2006, 200606622/1 (ABC Topmarketing / Ad Bos Collectief)

24 ABRvS 4 oktober 2006, 200606676/1

zij wel eventueel bereid is een reeds door de rechter uitgesproken oordeel te handhaven.²⁵ Vooral nog is er echter nog geen volkomen zekerheid.

3.2. Vierde lid, onder b: Verwarring te duchten

3.2.1 Inleiding

Algemeen:

Artikel G 1, G 2 en G 3, vierde lid, aanhef en onder b, van de Kieswet luidt:

'Het centraal stembureau beschikt slechts afwijzend op het verzoek, indien de aanduiding geheel of in hoofdzaak overeenstemt met een reeds geregistreerde aanduiding van een andere politieke groepering, of met een aanduiding waarvoor reeds eerder op grond van dit artikel een registratieverzoek is ingediend, en daardoor verwarring te duchten is.'

Deze bepaling handelt over overeenkomstigheid met aanduidingen, die reeds geregistreerd zijn of waarvoor een verzoek in behandeling is. De redactie van de bepaling kan zo uitgelegd worden dat ook registraties uit het verleden er onder vallen. Dit is echter niet de uitleg die er aan gegeven wordt door de wetgever. Dergelijke gevallen vallen onder het 'anderszins misleidend' van sub c.²⁶ Er is echter niet een typerend verschil tussen de behandeling van de twee gronden die in dit artikel zijn opgenomen. De bepaling richt zich op de aanduiding. De verwarring moet uit de aanduiding voortvloeien. Het woord 'daardoor' geeft deze eis nadrukkelijk weer.

Toetsing:

De toetsing ter bepaling of er sprake is van een aanduiding die in het geheel of hoofdzakelijk overeenstemt en daardoor verwarring veroorzaakt, is zeer afhankelijk van de feiten. Voor 1982 werden de uitspraken van de Kroon gekenmerkt door een wel zeer summiere motivering, waarin niet veel meer gedaan werd dan een constatering.²⁷ De Afdeling Rechtspraak ving aan met eenzelfde wijze van formuleren.²⁸ Langzamerhand werd de motivering uitvoeriger. Een politieke groepering kon niet het alleenrecht opeisen op het gebruik van een geestelijke stroming. Daarnaast werd er gekeken naar het onderscheidende vermogen van de aanduiding.²⁹ De Afdeling overwoog in 1985 ("Centrumdemocraten" / "Centrumpartij" en "Nederlandse Christen Democraten"):

"dat de naam Centrumdemocraten niet geheel of in hoofdzaak overeenstemt met de reeds bij verweerder geregistreerde naam Centrumpartij. Gelijk de Afdeling reeds eerder heeft overwogen kan een politieke groepering niet het alleenrecht opeisen op het gebruik van de aanduiding van een geestelijke stroming die hij zegt te vertegenwoordigen. Voorts hebben de toevoegingen "Centrum" en "Nederlandse Christen" voldoende onderscheidend vermogen ten opzichte van elkaar om verwarring te voorkomen."³⁰

²⁵ De recente uitspraak over het gebruik van de afkorting 'NVD' is een voorbeeld waarbij dit probleem had kunnen spelen. Zie KG. Vz. 's Gravenhage 9 juni 2006, NVD Bevelingen / Partij voor Naastenliefde Vrede en Diversiteit, LJN: AX7744. De burgerlijke rechter oordeelde het gebruik onrechtmatig. De politieke groepering registreerde daarop de aanduiding 'PNVD'.

²⁶ "Voorts is in het voorliggende ontwerp bepaald, dat een registratieverzoek moet worden afgewezen (...) indien zij anderszins misleidend is voor de kiezers. Dit kan het geval zijn indien de aanduiding overeenstemt met de naam van een opgeheven politieke groepering waarvan de naam nog een bekende klank heeft (bijv. SDAP, KVP)." Kamerstukken II 1987-1988, 20264 nr. 3, p. 33.

²⁷ KB 4-7-1979, AB 1979/389 ('EPV' / 'GPV'), vdN merkt in de noot bij deze uitspraak op:

'Het valt op, dat het onderhavige KB eigenlijk geen materiele redengeving behelst. Het Kroonoordeel wordt simpelweg apodictisch gesteld tegenover dat van de appellat. Onweerlegd blijft de (betekenis van de) stelling van appellat dat het verschil in uitspraak tussen beide aanduidingen minimaal is en dat er sprake is van klankverwantschap. De Kroon is overigens vaker wat karig met de motivering in dit type Kieswetzaken, omdat dit kennelijk niet gemakkelijk is. Eveneens summier, doch toch juist materieel iets minder karig zijn bijv.: KB-en van 18 febr. 1971 no. 11, AB 1971, 197 (Stichting Bejaardenpartij 65+ naast Bejaardenpartij 65+ niet toegelaten) alsmede van 13 maart 1971 no. 4, AB 1971, 199 (Partij voor Ouderen en Bejaarden toegelaten naast de politieke groepering "Invaliden, Vereenzaamden, Ouderen").' Even summier was ook KB 19-5-1982, AB 1982/349 ('Christen Democratisch Appel 'GDA' / Nederlandse Christen Democraten 'NCD').

²⁸ AR 15 december 1983; AB 1984/323 (Progressief Groen Gelderland / Gelderse Groene Kringlooppartij).

²⁹ AR 12 november 1984, nr. R01.84.1606/Sp 155.

³⁰ AR 25 april 1985, AB 1986/89 (Centrumdemocraten" / "Centrumpartij" / "Nederlandse Christen Democraten".) Ook het begrip antirevolutionairen (AB 1986/368) en groenen (AB 1987/537) werden aangemerkt als levensbeschouwelijke richtingen.

Onder de nieuwe Kieswet gebruikte de Afdeling dezelfde beoordelingswijze. Het deel van de aanduiding dat verschillend is moet de gehele aanduiding een voldoende onderscheidend vermogen geven wil het geen verwarring opwekken bij kiezers. Zo overwoog de Afdeling ("Progressief Ermelo" / "Progressieve Federatie"):

"... dat de namen "Progressief Ermelo" en "Progressieve Federatie" in die mate van elkaar verschillen dat van een in hoofdzaak overeenstemmen niet kan worden gesproken. Het woord "Progressief" en het woord "progressieve" zijn weliswaar beeldvormend, maar aangezien geen enkele politieke groepering een claim kan leggen op het uitsluitend gebruik van die woorden is dit op zichzelf niet beslissend, zeker niet nu het hier woorden betreft die ook vaak in het algemeen worden gebruikt ter aanduiding van een politieke richting. Voorts komt in de aanduiding van de politieke groepering van appellant het woord "Federatie" voor. Dit woord geeft een zodanig onderscheidend vermogen aan de aanduiding "Progressieve Federatie" dat verwarring met "Progressief Ermelo" redelijkerwijs niet te duchten is."³¹

De toetsing bestaat aldus uit een drietal stappen:

1. Er wordt bekeken welk deel van de aanduidingen overeenkomt en of dit deel beeldvormend is voor de aanduiding;
2. Daarna wordt bepaald of er op dit beeldvormende deel een exclusief gebruik kan rusten;
3. Ten slotte wordt bekeken of het deel van de aanduiding dat afwijkt van elkaar een zodanig onderscheidend vermogen aan de aanduiding geeft dat verwarring niet te duchten is;

De toetsing is over het algemeen hetzelfde gebleven. De drie verschillende delen van de toetsing zullen in het navolgende afzonderlijk behandeld worden. Sinds 2001 wordt aan de toets een schijnbaar nieuwe invulling gegeven. Deze invulling zal in een aparte paragraaf worden behandeld. Daarin zal blijken dat deze consistent is met de toetsing van voor 2001.

3.2.2. Ad. 1. Het overeenkomende en beeldvormende deel van de aanduiding

Hier worden de woorden gesignaleerd die door hun overeenkomst eventueel verwarring zouden kunnen opleveren. Men zoekt onder deze eerste stap naar het deel in de aanduidingen dat beeldvormend is en kijkt of deze delen overeenkomen. De afweging of deze overeenkomst ook tot verwarring leidt, wordt pas onder de volgende stappen genomen. Er is geen duidelijke wijze hoe beoordeeld wordt welk deel van de aanduiding beeldvormend is. In een van de eerste zaken werd gekeken naar dat deel van de aanduiding waar, door de samenhang, de nadruk op ligt.³² Het betekent niet dat dit noodzakelijkerwijs het eerste woord van de aanduiding is. Bij de aanduidingen "Progressieve Federatie" en "Progressief Ermelo" werd het woord progressief als beeldvormend aangeduid, maar bij de aanduidingen "Kiesvereniging Noord-Beveland" en "Gemeentebelangen Noord-Beveland" en "Sociaal Democratisch Appel" en "Christen Democratisch Appel" werd het laatste deel van de aanduiding als beeldvormend aangemerkt. Ook woorddelen zelf kunnen beeldvormend zijn.

Wanneer er geen overeenkomsten zijn, lijkt het logisch dat de toetsing hier stopt. Dit is evenwel niet geheel duidelijk, omdat de Afdeling niet een expliciet onderscheid maakt tussen de verschillende stappen die zij neemt om tot een oordeel te komen. Het gebeurt dan ook vaak dat twee aanduidingen die duidelijk in hoofdzaak op elkaar lijken toch worden aangemerkt als niet in hoofdzaak overeenstemmend. Dit is omdat de Afdeling geen duidelijk onderscheid maakt tussen de beoordeling van overeenstemming en de beoordeling van verwarring. Zo werden de al genoemde aanduidingen 'Progressieve Federatie' en 'Progressief Ermelo', en 'Leefbaar Amsterdam' en 'Amsterdam Leeft!' niet in hoofdzaak overeenstemmend geacht. In een andere zaak overwoog de Afdeling ("Algemeen Belang De Wolden"/"Gemeentebelangen De Wolden"):

³¹ ABRvS 14 januari 1995 R03.94.0031/Q03; AB1995/84 (Progressief Ermelo / Progressieve Federatie). Zie ook ARRS 19 januari 1990, R03.94.0031/Q03, AB 1995/84 (Sociaal Democratisch Appel (SDA) / Christen Democratisch Appel (CDA)), ABRvS 16 augustus 1994 E02.94.0692/Q03 AB 1994/631 (Gemeentebelangen Noord-Beveland / Kiesvereniging Noord-Beveland); ABRvS 5 september 1997, E02.97.0161, (Gemeentebelangen de Wolden / Algemeen Belang de Wolden); ABRvS 9 maart 1998, E02.98.0019 (AOV / NSOV). ABRvS 21 juni 2001, 200102675/1; LJN: AB2318; (VPPZ 2000 / Csb Zutphen).

³²ARRS 19 januari 1990, R03.94.0031/Q03, AB 1995/84 (Sociaal Democratisch Appel (SDA) / Christen Democratisch Appel (CDA).

“De Afdeling is van oordeel dat de aanduidingen “Algemeen Belang De Wolden” en “Gemeentebelangen De Wolden” in die mate van elkaar verschillen, dat niet kan worden gesproken van een in hoofdzaak overeenstemmen, in de zin van artikel G 3, vierde lid, aanhef en onder b, van de Kieswet. De Afdeling is er dan ook niet van overtuigd dat bij de kiezers verwarring tussen de beide aanduidingen is te duchten.”³³

Het lijkt erop dat de Afdeling in de beoordeling geen onderscheid maakt tussen overeenstemming en verwarring, waardoor hoofdzakelijke overeenstemming altijd tot verwarring leidt. Zij had echter ook kunnen redeneren: ‘hoewel de aanduiding in hoofdzaak overeenstemt, moet geoordeeld worden dat er daardoor geen verwarring is te duchten.’

3.2.3. Ad. 2. Exclusief gebruik van levensbeschouwelijke stromingen en algemene begrippen

Dit is een belangrijk deel van de toetsing. Omdat politieke partijen veelal aanhangers zijn van een bepaalde levensbeschouwelijke stroming of een bepaald deelbelang wensen te vertegenwoordigen, kiezen zij vaak woorden die ook al voorkomen bij andere politieke partijen. Dit probleem doet zich uit de aard der zaak voor bij een beoordeling van het vierde lid, onder b. De kwalitatieve waarde van een overeenkomst wordt geschat. Er is op dit gebied een duidelijke ontwikkeling van de jurisprudentie zichtbaar.

Van levensbeschouwelijke stroming naar algemene begrippen

Al onder de vorige Kieswet werd door de Afdeling bepaald dat politieke groeperingen niet het alleenrecht kunnen opeisen op het gebruik van een aanduiding van een geestelijke stroming die zij zegt te vertegenwoordigen.³⁴ Deze jurisprudentie is onder de nieuwe Kieswet voortgezet. De Afdeling stelde, onder verwijzing naar vorige jurisprudentie, (“Nwe Communistische Partij in Nederland”):

“Zoals de Afdeling rechtspraak eerder heeft overwogen, onder meer in haar uitspraak van 23 jan. 1986, AB 1986, 368, moet aan iedere politieke groepering de vrijheid worden gelaten in haar benaming tot uitdrukking te brengen welke levensbeschouwelijke opvatting de drijfveer is van haar politieke activiteiten. Het vorenstaande verhindert appellante dan ook niet om het woord “communistische” in haar aanduiding op te nemen.”³⁵

Na de nieuwe Kieswet trad er een verandering op. Niet levensbeschouwelijke benamingen, maar algemene begrippen werden onderwerp van geschil. Nog onder de oude Kieswet werd de benaming ‘groen’ aangemerkt als een uitdrukking van een levensbeschouwelijke overtuiging en/of politiek beginsel.³⁶ Na het invoeren van de nieuwe Kieswet ontwikkelde de jurisprudentie zich verder om voortaan nog enkel te spreken over ‘woorden die in het algemeen worden gebruikt ter aanduiding van een politieke richting’ en ‘min of meer algemene begrippen’. In een uitspraak werd, met betrekking tot het woord ‘leefbaar’, het als volgt geformuleerd:

“2.5. Een politieke groepering kan niet door middel van de enkele registratie van een aanduiding, waarmee zij op de kandidatenlijst wenst te worden vermeld, het alleenrecht opeisen op het gebruik van min of meer algemene begrippen. Het begrip ‘leefbaar’ – al dan niet gevolgd door een plaatsnaam – moet hiertoe worden gerekend. Dit laat echter onverlet dat registratie van een aanduiding moet worden geweigerd indien één van de in artikel G 3, vierde lid, van de Kieswet genoemde weigeringsgronden zich voordoet.”³⁷

33 ABRvS 5 september 1997, E02.97.0161, (Gemeentebelangen de Wolden / Algemeen Belang de Wolden).

34 ARRS 25 april 1985, AB 1986/89, (Centrumpartij en Nederlandse Christen Democraten / Kiesraad), zie ook ARRS 12 november 1984, nr. R01.84.1606/Sp 155; en ARRS 23 januari 1986, AB 1986/368.

35 ARRS 8 december 1992, AB 1993/162 (Nwe Communistische Partij in Nederland / Csb TK SG).

36 ARRS 17 juli 1989, nr. R01.89.3680/Sp 163.

37 ABRvS 21 juni 2001, 200102675/1; LJN: AB2318 (VPPZ 2000 / Csb Zutphen); Andere woorden die zo zijn gekenmerkt zijn: ‘Belang’, ‘Gemeentebelangen’, ‘de Gemeentenaam’, ‘Progressief’, ‘Ouderen Verbond’, ‘Democraten’, ‘Toekomst’, de afkorting ‘VIP’. Het gebruik van de eigenaam werd in een eerder geval echter wel als exclusief aangemerkt (ARRS 22 december 1989, R03.89.7152/Sp 329; R03.89.7231/Sp 330; AB 1991/206 Groepering Borger / Csb Brunssum).

Aldus worden veel meer begrippen om met de woorden van Eskes te spreken 'geneutraliseerd'.³⁸ Als een woord aldus wordt gekenmerkt kan een overeenstemming niet louter om die reden als verwarrend worden aangemerkt. Zoals hierboven weergegeven laat een dergelijk oordeel onverlet dat de aanduiding alsnog kan worden geweigerd.³⁹ Begrippen die worden gebruikt om een politieke richting of levensbeschouwing aan te duiden zoals 'Communistisch' krijgen van de Afdeling een grotere betekenis dan meer algemene begrippen als 'Leefbaar'.⁴⁰

Een nieuwe richting van de jurisprudentie?

Recente jurisprudentie heeft hierin onduidelijkheid gebracht. Dit hangt samen met de vraag in hoeverre het gebruik van een algemeen begrip toch kan leiden tot 'misleiding' van de kiezers onder c, doordat het de indruk wekt een onderdeel te zijn van een andere partij. De Afdeling heeft, onder c, in zulke algemene bewoordingen geconstateerd dat een groepering door het gebruik van hetzelfde begrip de indruk kan wekken dat zij van een andere groepering een onderdeel is, dat het niet duidelijk is of er überhaupt nog ruimte is voor het vrije gebruik van algemene begrippen zoals 'leefbaar' of 'transparant'.⁴¹ In paragraaf 3.4. zal worden ingegaan op deze verhouding tussen sub b en sub c.

3.2.4. Ad. 3. Voldoende onderscheidend vermogen

In de meeste gevallen heeft een politieke groepering geen uitsluitend recht op een bepaalde benaming. Daarom onderzoekt de Afdeling hierop of er voldoende onderscheidend vermogen uitgaat van de overige delen van de aanduiding om verwarring te voorkomen. In de reeds geciteerde zaak uit De Wolden werd een uitvoerige redenering gegeven waarom tussen de aanduidingen 'Gemeentebelangen De Wolden' en 'Algemeen Belang De Wolden' geen verwarring te duchten was:

"De Afdeling heeft daarbij in aanmerking genomen dat, zoals zij reeds eerder heeft overwogen, geen enkele politieke groepering in het kader van de registratie van de aanduiding waarmee zij op de kandidatenlijst voor de desbetreffende verkiezing wenst te worden vermeld een claim kan leggen op het uitsluitend gebruik in deze aanduiding van hetzij de naam van de gemeente, hetzij het woord of woorddeel "belang" of "belangen". Bedoelde woorden zijn weliswaar beeldvormend, maar het betreft hier woorden die vaak in het algemeen worden gebruikt ter aanduiding van een politieke groepering.

Naast de naam van de gemeente en het woorddeel "belangen" komt in de door appellante ter registratie aangeboden aanduiding het woorddeel "Gemeente" voor. Naar het oordeel van de Afdeling geeft dit woorddeel een zodanig onderscheidend vermogen aan de aanduiding van appellante dat bij de kiezers redelijkerwijs geen verwarring valt te duchten met de aanduiding "Algemeen Belang De Wolden". Aan het vorenstaande kan niet af doen dat ook het woord "Algemeen" respectievelijk "Gemeente" in genoemde aanduidingen een algemeen karakter hebben en als zodanig geen aanwijzingen geven omtrent de politieke richting of de levensovertuiging die de groeperingen voorstaan.

Bij haar oordeel heet de Afdeling tevens in aanmerking genomen dat de aanduidingen "Gemeentebelangen" dan wel "Gemeentebelangen Ruinen" respectievelijk "Algemeen Belang Ruinen" dan wel "Algemeen Belang Ruinen en Omstreken" reeds sinds 1990 naast elkaar bestaan. De Afdeling acht de mededeling van appellante, dat sinds 1990 reeds herhaaldelijk sprake is geweest van verwarring tussen beide politieke groeperingen, onvoldoende om te komen tot het oordeel dat verweerder bij de bestreden beschikking om te komen tot het oordeel dat verweerder bij de bestreden beschikking niet in redelijkheid had kunnen overgaan tot inwilliging van het verzoek tot registratie van de aanduiding "Algemeen Belang De Wolden". De Afdeling heeft daarbij gewicht toegekend aan het feit dat appellante ter zitting heeft aangegeven dat de frequentie waarmee deze verwarring zich in het verleden zou hebben voorgedaan, wat daar verder ook van zij, laag is."⁴²

Ter bepaling of er verwarring is te duchten, is het dus belangrijk te beoordelen of het woorddeel dat verschilt 'een zodanig onderscheidend vermogen aan de aanduiding' geeft 'dat

38 Zie zijn noot bij ABRvS 14 januari 1995, R03.94.0031/Q03; AB 1995/84 (Van Duren / Csb Ermelo).

39 Zie daarover de volgende paragraaf.

40 ABRvS 15 januari 1995, R03.94.0031/Q03; AB 1995/84 (Van Duren / Csb Ermelo).

41 ABRvS 10 augustus 2004, 200405954/1; AB 2004/302 m.nt. PJS; JB 2004/340 m.nt. PPB'T, (Europa Transparant / Csb TK SG) para. 2.2 t/m 2.4. Zie ook ABRvS 28 december 2005, 200510219/1; AB 2006/32, r.o. 2.2. (Nederland Transparant).

42 ABRvS 5 september 1997, E02.97.0161, (Gemeentebelangen de Wolden / Algemeen Belang de Wolden).

bij de kiezers redelijkerwijs geen verwarring valt te duchten met de aanduiding'. Het moet aldus een onderscheidend vermogen geven aan de gehele aanduiding.

De beoordeling hiervan is opnieuw zeer feitelijk van aard. In bovenstaande uitspraak overwoog de Afdeling dat onderscheidend vermogen ook kan uitgaan van een woorddeel dat van een algemeen karakter is, wanneer er sprake is van andere feitelijke omstandigheden die aangeven dat van verwarring geen sprake is. Hieruit blijkt dat de vraag of de kiezer verward wordt niet enkel een theoretische vraag is. In dit geval bestonden de twee in het geding zijnde groeperingen al 7 jaar naast elkaar zonder dat duidelijk was geworden dat hierdoor verwarring was ontstaan voor de kiezer. De Afdeling oordeelde het deel 'Algemeen' en 'Gemeente' voldoende onderscheidend, omdat dit uit de praktijk zo bleek. In andere uitspraken worden evenzeer op zichzelf nietszeggende verschillen als voldoende onderscheidend aangemerkt.⁴³ Een uitgebreide motivering zoals hierboven ontbreekt daarbij veelal.

Daarnaast wordt er een afweging gemaakt tussen de exclusiviteit van een begrip en het onderscheidend vermogen dat uitgaat van de overige delen van de aanduiding. Dit kwam naar voren in een uitspraak van de Afdeling in juni 2001, waarin verwarring werd geconstateerd door de overeenkomst tussen de aanduidingen 'Stadspartij/Leefbaar Zutphen' en 'Leefbaar Zutphen'. Zij overwoog:

2.6. Van de aanduiding 'Leefbaar Zutphen' naast de geregistreerde aanduiding 'Stadspartij/Leefbaar Zutphen' is naar het oordeel van de Afdeling wel degelijk verwarring te duchten. Uit de overgelegde stukken die zijn verspreid in het kader van de vorige gemeenteraadsverkiezingen blijkt – hetgeen ter zitting niet is weersproken – dat appellante reeds voor het verzoek tot wijziging van haar aanduiding stond voor "een leefbaar Zutphen" en zich als zodanig presenteerde. Daarom heeft de toevoeging 'Stadspartij' bij de kiezer – anders dan verweerder stelt – onvoldoende onderscheidend vermogen om bij de kiezer verwarring te voorkomen. Gelet hierop stemt de aanduiding 'Leefbaar Zutphen' derhalve in hoofdzaak overeen met de reeds geregistreerde aanduiding."⁴⁴

Hier vindt een zelfde wijze van beoordelen plaats als in eerdere uitspraken waar er gekeken wordt naar de feitelijke betekenis van de aanduiding voor de kiezer. Ter beoordeling of er voldoende onderscheidend vermogen uitgaat van het deel 'Stadspartij' bekijkt de Afdeling welke betekenis 'Leefbaar Zutphen' feitelijk heeft gekregen. Naast deze overwegingen geeft de Afdeling ook aan dat het gebruik van bepaalde woorden of woorddelen zorgen voor een grotere mate van onderscheidend vermogen. Hierbij kunnen jaartallen, plaatsnamen, het gebruik van hoofdletters, afkortingen en woordvolgorde een rol spelen.

3.2.5. Verandering van beoordeling: 'het door de samenstellende delen ontstane woordbeeld'

De jurisprudentie van de Afdeling verandert vanaf september 2001. In een vervolgzak op het conflict tussen de twee leefbaren uit Zutphen geeft de Afdeling schijnbaar een ander beoordelingscriterium dan in de vroegere jurisprudentie. In deze uitspraak was het de vraag of van de aanduidingen 'Stadspartij/Leefbaar Zutphen' en 'Zutphen's Perspectief, Leefbaar Zutphen' verwarring was te duchten. De Afdeling beantwoordde deze vraag negatief:

"De aanduiding waarvan door de Vereniging Politieke Partij Zutphens Perspectief, Leefbaar Zutphen om registratie is verzocht, bestaat uit de begrippenparen 'Zutphens Perspectief,' en 'Leefbaar Zutphen'. Het door de samenstellende delen van deze aanduiding ontstane woordbeeld verschilt dusdanig van dat van de voor appellante geregistreerde aanduiding, dat niet kan worden staande gehouden dat sprake is van een aanduiding die geheel of in hoofdzaak overeenstemt met een geregistreerde aanduiding en dat daardoor verwarring te duchten is."⁴⁵

43 'Kiesvereniging Noord-Beveland' en 'Gemeentebelangen Noord-Beveland', 'Progressieve Federatie' en 'Progressief Ermelo', en 'Algemeen Ouderen Verbond' met 'Nieuw Solidair Ouderen Verbond', 'Leefbaar Zutphen' en 'Stadspartij/Leefbaar Zutphen'.

44 ABRvS 21 juni 2001, 200102675/1; LJN: AB2318; (VPPZ 2000 / Csb Zutphen).

45 ABRvS 19 september 2001, 200104051/1 (VPPZ 2000 / Csb Zutphen), r.o 2.3.2.

Dit zou in de jaren daarop de onverbreekelijke redenering zijn.⁴⁶ Het valt op dat er in de redenering geen onderscheid wordt gemaakt tussen de vraag of de aanduiding overeenstemt en de vraag of deze voor verwarring zorgt. Ook is de motivering erg minimaal.

Wanneer wij de jurisprudentie nader bezien, zien wij dat de toets, 'het door de samenstellende delen ontstane woordbeeld', gebruikt wordt wanneer er sprake is van een geval zoals dat eerder onder het derde hoofd van de vorige paragraaf is besproken. De in het geding zijnde aanduidingen hebben al een deel dat in die mate overeenstemt, dat er gekeken moet worden naar het woordbeeld dat ontstaat door de samenstellende delen. In deze zin is het een nadere invulling van de eis dat de aanduiding voldoende onderscheidend vermogen moet hebben. Dit wordt bevestigd door die uitspraken waar er niet gekeken wordt naar het woordbeeld dat door de samenstellende delen ontstaat, maar louter naar de overeenkomstigheid van de twee aanduidingen. In een uitspraak over de aanduidingen 'Lijst Pim Fortuyn' en 'LPF Terneuzen' stelde de Afdeling:

"Nu de afkorting "LPF" als zodanig geen deel uitmaakt van de aanduiding (*Lijst Pim Fortuyn, P.B.*), kan niet worden staande gehouden dat de aanduiding 'LPF Terneuzen' waarvan door de vereniging "LPF Terneuzen" om registratie is verzocht, geheel of in hoofdzaak met deze aanduiding overeenstemt en daardoor verwarring te duchten is."⁴⁷

En over 'Nieuwe Leeuwarder Partij' en 'Nieuwe Nationale Partij (N.N.P.)':

"De aanduiding waarvan registratie is verzocht verschilt door het gebruik van het woord 'Nationale' en door de toevoeging van '(N.N.P.)' dusdanig van dat van de reeds voor appellante geregistreerde aanduiding, dat niet kan worden staande gehouden dat sprake is van een aanduiding die geheel of in hoofdzaak overeenstemt met een reeds geregistreerde aanduiding en dat daardoor verwarring te duchten is."⁴⁸

In beide gevallen wordt geconstateerd dat de aanduidingen gewoonweg niet overeenkomen. Het is hiervoor niet nodig om te kijken naar het woordbeeld dat ontstaat door de samenstellende delen. Impliciet is dit dezelfde test als de in de vorige paragraaf beschreven eerste stap ter bepaling of het beeldvormende deel van de bepaling overeenkomt.

De nieuwe formulering vormt wel een beperking omdat in de uitspraken van de Afdeling niet meer nadrukkelijk de eerste twee stappen worden doorlopen en dit komt de motivering niet ten goede. De drie stappen die hier behandeld zijn, worden niet nadrukkelijk onderscheiden door de Afdeling. Het is nodig om deze drie stappen nader te expliciteren en uit te werken. Omdat daarbij echter tevens de achtergrond nodig is die in paragraaf 3.3. en 3.4. wordt behandeld, zal dit pas daarna gebeuren.

3.3 Vierde lid, onder c: 'anderszins misleidend'

Naast de specifieke afwijzingsgrond onder sub b, is er een algemene afwijzingsgrond gecreëerd:

'Het centraal stembureau beschikt slechts afwijzend op het verzoek, indien de aanduiding anderszins misleidend is voor de kiezers.'

In deze paragraaf zal bekeken worden hoe de Afdeling aan deze afwijzingsgrond invulling geeft. Het 'anderszins' geeft in principe een onbeperkte mogelijkheid om registratieverzoeken af te wijzen. Toch zijn er in het bijzonder een aantal misleidingsgronden te noemen die de Afdeling onderscheidt in haar jurisprudentie. Om een juist beeld te krijgen van de verhouding

46 ABRvS 17 januari 2002, 200106121/1, AB 2002/145 (Democraten '66 / DEMOCRATEN DIEMEN); ABRvS 17 januari 2002, 200106162/1 (Leefbaar Amsterdam / Amsterdam Leeft!); ABRvS 22 november 2002, 200205977/1; AB 2003/5 (VIP Vooruitstrevende Integratie Partij / Vrije Indische Partij (V.I.P.)); ABRvS 2 april 2004, 200402517/1; AB 2004/158 (Partij voor Fortuyn's Cultuurgoed / Lijst Pim Fortuyn).

47 ABRvS 27 september 2002, 200204965/1; AB 2002/374; JB 2002/353 (Lijst Pim Fortuyn / LPF Terneuzen), r.o. 2.2; De Afdeling wees het verzoek echter op grond van sub c wel af.

48 ABRvS 17 januari 2002, 200106184/1; LJN: AD8364 (Nieuw Leeuwarder Partij / Nieuwe Nationale Partij), r.o. 2.3.1.

tussen sub b en sub c is het belangrijk om eerst een juist onderscheid te maken tussen deze afwijzingsgronden. Voordat wij verder gaan met het bezien van de verschillende misleidingsgronden zal daarom eerst gekeken worden naar het verschil tussen de twee afwijzingsgronden.

3.3.1 Onderscheid met sub b

Uit de vorige paragraaf bleek al dat het niet altijd makkelijk is een duidelijke lijn te trekken tussen sub b en sub c. De memorie van toelichting geeft over deze afwijzingsgrond het volgende aan:

“Dit kan het geval zijn indien de aanduiding overeenstemt met de naam van een opgeheven politieke groepering waarvan de naam nog een bekende klank heeft. Ook zou dit het geval kunnen zijn, indien wordt verzocht om registratie van een aanduiding die bij de vorige verkiezing door een andere groepering is gebezigd. Voorts is in dit verband denkbaar dat de registratie moet worden afgewezen omdat zij anderszins misleidende associaties oproept. Zo zijn in het verleden verzoeken afgewezen tot registratie van de volgende namen: Jongerenpartij Veronica, AOW-partij en Tegenpartij. Onder de huidige Kieswet zijn dergelijke registratieverzoeken herhaaldelijk afgewezen met een beroep op de afwijzingsgrond ‘redenen verband houdend met de openbare orde en de goede zeden’. Uit een oogpunt van duidelijkheid verdient het evenwel aanbeveling een afwijzingsgrond toe te voegen welke is toegespitst op misleiding.”⁴⁹

Misleiding of Verwarring:

Een belangrijke vraag is in hoeverre misleiding een andere betekenis heeft dan verwarring. De woordelijke betekenis is zeker verschillend.⁵⁰ Daarnaast lijkt misleiding de nadruk te leggen op de groepering en verwarring op de kiezer. Echter door ‘anderszins’ te gebruiken, lijkt de wetgever een relatie te leggen met de onder b verwarring scheppende aanduidingen. In de eerste uitspraak van de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State (ARRS) over de nieuwe Kieswet was deze afwijzingsgrond in het geding, toen twee politieke groeperingen stredden om de familienaam ‘Borger’.⁵¹ Annotator Eskes geeft de spanning goed weer:

“Na een referentie aan deze geëcarteerde mogelijkheid merkt de MvT wat dit betreft veelzeggend op: ‘Uit een oogpunt van duidelijkheid verdient het evenwel aanbeveling een afwijzingsgrond toe te voegen welke is toegespitst op misleiding.’ Daarmee is het bereik van de bepaling duidelijke begrensde: (alleen) misleiding van kiezers moet in het geding zijn en niets anders! Echter: bedoelde of onbedoelde misleiding kan vele vormen aannemen.”

De Afdeling heeft echter aan deze vraag geen aandacht geschonken. De betekenis van het woord misleiding is veeleer als synoniem voor verwarring gebruikt. Zo overwoog de Afdeling in een geval waar een groepering de aanduiding ‘Lijst Vier’ wenste te registreren:

“Uit de geschiedenis van totstandkoming van artikel G 3 van de Kieswet kan worden afgeleid dat de in dit artikel, vierde lid, onder c, genoemde afwijzingsgrond ook betrekking heeft op aanduidingen die bij kiezers verwarring kunnen veroorzaken. Derhalve dient te worden beoordeeld of verweerder terecht heeft geoordeeld dat de aanduiding ‘Lijst Vier’ tot verwarring bij de kiezer kan leiden.”⁵²

Duidelijk is dat in de jurisprudentie geen zwaardere betekenis wordt toegedicht aan ‘misleiding’ dan aan ‘verwarring’. Er is geen opzet vereist of enige vorm van kwaadaardige bedoeling. Gekeken wordt naar het effect van de aanduiding op de kiezer. De vraag is dus niet of de groepering, die de aanduiding wenst te registreren, de kiezer wil misleiden, maar of de kiezer door de aanduiding misleid of in verwarring gebracht kan worden.

Een verder verschil is dat waar sub b spreekt over verwarring die ‘te duchten is’, sub c spreekt over een aanduiding die ‘misleitend is’. Sub c lijkt aldus een veel strengere toets te

49 Kamerstukken II 1987-1988, 20264 nr. 3, p. 33.

50 De Van Dale geeft bij verwarring: ‘het verwarren: door elkaar halen, de een voor de ander aanzien.’ En bij misleiden: ‘op een verkeerd spoor brengen, opzettelijk een verkeerde voorstelling opwekken.’

51 ARRS 22 December 1989, AB 1991, nr. 206.

52 ABRvS 24 December 1998, E02.98.0121, zie echter ook ABRvS 13 januari 1998, E02.97.0172.

eisen. De misleiding die ontstaat door de aanduiding moet niet enkel te duchten zijn, maar aanwezig zijn. Ook aan dit verschil hecht de Afdeling geen betekenis. Het enige verschil tussen de afwijzingsgronden is dat terwijl sub b ziet op verwarring veroorzaakt door overeenkomst met reeds geregistreerde aanduidingen, sub c ziet op alle overige gevallen waardoor kiezers in verwarring gebracht kunnen worden.

3.3.2. Misleidingsgronden uit de jurisprudentie:

1. Aanduiding stemt overeen met een politieke stroming uit het verleden of vroeger geregistreerde aanduiding

In overeenstemming met sub b wordt een aanduiding afgewezen wanneer deze in hoofdzaak overeenkomt met een geregistreerde partij en dat daardoor verwarring is te duchten. Politieke stromingen uit het verleden of groeperingen die tijdelijk niet zijn geregistreerd, vallen daar niet onder. De memorie van toelichting merkt dan ook in het bijzonder op dat afwijzingsgrond c zich voordoet 'indien de aanduiding overeenstemt met de naam van een opgeheven politieke groepering waarvan de naam nog een bekende klank heeft' of 'indien wordt verzocht om registratie van een aanduiding die bij de vorige verkiezing door een andere groepering is gebezigd'.⁵³ De toetsing lijkt geheel op de toetsing onder b. In een zaak waar de aanduidingen 'Stadspartij LWG' en 'Stadspartij Leiden' in het geding waren, overwoog de Afdeling het volgende:

"Naar het oordeel van de Afdeling kan niet staande worden gehouden dat verweerder zich ten onrechte op het standpunt heeft gesteld dat de aanduiding 'Stadspartij Leiden Weer Gezellig' onvoldoende onderscheidend vermogen heeft ten opzichte van de aanduiding 'Stadspartij Leiden'. Hierbij is in overweging genomen dat de naam in hoofdzaak overeenkomt met de aanduiding 'Stadspartij Leiden en redelijkerwijs kan worden verwacht dat in de praktijk het accent op het overeenkomende deel van de aanduiding zal komen te liggen. Bovendien kan, gelijk verweerder heeft overwogen, bij de kiezer licht de indruk ontstaan dat de gewenste aanduiding het resultaat is van een samenwerking, zo niet samengaan, van twee lokale, politieke verenigingen. In dit kader merkt de Afdeling op dat appellante in het verleden ook bekend was onder de afkorting van haar naam tot 'LWG' en thans is gekozen voor de afkorting 'Stadspartij LWG'. Van een samenwerking of samengaan van genoemde twee politieke groeperingen is evenwel geen sprake."⁵⁴

In deze uitspraak wordt op twee gronden misleiding aanwezig geacht. Ten eerste is er onvoldoende onderscheidend vermogen tussen de namen en ten tweede ontstaat bij de kiezer licht de indruk dat de gewenste aanduiding het resultaat is van een samenwerking van twee groeperingen. De eerste misleidingsgrond komt volledig overeen met de afwijzingsgrond onder sub b. Zo ook in een andere uitspraak:

"Naar het oordeel van de Afdeling maakt de toevoeging "Katwijk" – anders dan dat bijvoorbeeld het geval kan zijn met de toevoeging van een jaartal – onvoldoende duidelijk dat het hier de aanduiding betreft van een andere politieke groepering dan de voormalige Christelijk-Historische Unie.' Dat de voormalige CHU reeds circa 17 jaar geleden formeel is opgegaan in het CDA, kan hieraan niet afdoen. In het bijzonder in de gemeente Katwijk is nog van belang, dat in het verleden de voormalige kieskringen van de Christelijke-Historische Unie bekend stonden onder de naam "CHU Katwijk aan Zee" en "CHU Katwijk aan den Rijn", welke na een fusie in 1977 kennelijk nog enkele jaren hebben bestaan onder de naam "CHU Katwijk". Dit is door appellante niet met op feiten en omstandigheden steunende gronden betwist. Ook in zoverre kan niet met vrucht worden staande gehouden dat van de toevoeging "Katwijk" voldoende onderscheidend vermogen uitgaat."⁵⁵

Ook hier wordt er dus gekeken naar het deel van de aanduiding waar het 'accent' op ligt, en of het overige voldoende onderscheidend vermogen geeft aan de hele benaming. Het lijkt echter in die zin te verschillen dat overwegingen met betrekking tot het exclusief gebruik van

53 Kamerstukken II, 1988-1989, 20264 nr. 3, p.33.

54 ABRvS 4 november 1993, E02.99.0001, Stadspartij Leiden Weer Gezellig / Csb Leiden.

55 ABRvS 13 januari 1998, E02.97.0172, CHU Katwijk / Csb Katwijk. Zie verder ook ARRS 22 december 1989 R03.89.7152/Sp 329; R03.89.7231/Sp 330; AB 1991/206 (Politieke Groepering Borger / Csb Brunssum); ARRS 8 december 1992, R01.92.2536/003 AB 1991/162 (Nwe Communistische Partij in Nederland / Csb TK SG).

algemene begrippen niet nadrukkelijk voorkomen. Het woord 'stadspartij' lijkt een dergelijk algemeen begrip en het woord 'communistisch' is duidelijk een bepaalde politieke stroming. Uit de motivering blijkt dat er wel gekeken wordt of het afwijkende deel van de aanduiding voldoende onderscheidend vermogen geeft.

2. Aanduiding die associatie heeft met een andere politieke groepering

Veelvuldig en indringend presenteren...

Het gaat bij deze vorm van misleiding om aanduidingen die associaties oproepen met een andere reeds bestaande politieke groepering, die zich onder de te registreren aanduiding aan het publiek presenteert. Onder de oude Kieswet kwamen er ook al dergelijke gevallen voor. Zo werd de aanduiding 'Christelijke Groepering' door de Kiesraad misleidend geacht omdat een samenwerkingsverband van ARP, CHU en SGP onder die naam zitting had in de gemeenteraad en de aanduiding Nieuw Links omdat zij de naam van een stroming was binnen de Partij van de Arbeid.⁵⁶ Onder de nieuwe Kieswet kwam het geval voor in Bloemendaal dat een partij zich noemde naar het voormalige partijblaadje van de plaatselijke VVD-vereniging, 'Liberaal Bloemendaal'. De Afdeling overwoog:

"Met betrekking tot het antwoord op de vraag of sprake is van een situatie als bedoeld in artikel G 3, vierde lid, aanhef en onder c, van de Kieswet acht de Afdeling, mede gezien van de beslissing van de Kiesraad van 14 juni 1989 (Stcrt. 1989,123), waarnaar ook door partijen is gewezen, van belang of de VVD-afdeling zich in haar voorlichtingsmateriaal richting kiezers veelvuldig en indringend heeft gepresenteerd onder de naam "Liberaal Bloemendaal". (...) 'Verspreiding onder de kiezers door de plaatselijke VVD-afdeling van voorlichtingsmateriaal waarin gebruik is gemaakt van de naam "Liberaal Bloemendaal" heeft laatstelijk immers ten minste circa 8 jaar geleden plaatsgevonden, zodat niet aannemelijk is dat deze naam thans bij de kiezers nog associaties zal oproepen met de gelijknamige, nieuwe politieke groepering."⁵⁷

Onder verwijzing naar een beslissing van de Kiesraad onderzoekt de Afdeling of de VVD zich onder de benaming 'Liberaal Bloemendaal' richting kiezers veelvuldig en indringend heeft gepresenteerd. Goed gemotiveerd geef de Afdeling daarop aan waarom de VVD dat niet gedaan heeft.

Een afdeling of onderdeel van een andere politieke groepering...

Hoewel deze duidelijke toetsingsgrond voldoende houvast zou kunnen bieden voor de verdere beoordeling van dergelijke gevallen, wordt de toetsingsgrond in latere uitspraken niet meer gebruikt.⁵⁸ In volgende zaken wordt er gelet op de naam waaronder een politieke groepering voor de kiezer en in het maatschappelijke verkeer algemeen bekend is, waardoor de indruk ontstaat dat het gaat om een afdeling van – of een partij op lokaal niveau ressorterende onder – de eerdergenoemde politieke groepering.

In een van de vele zaken rondom de Lijst Pim Fortuyn deed zich twee keer een geval voor waarbij een aanduiding werd verzocht die associaties oproep met de aanduiding Lijst Pim Fortuyn. In Terneuzen en Hulst hadden groeperingen de naam LPF willen gebruiken en zich laten registreren als LPF Terneuzen/Hulst. De Lijst Pim Fortuyn, die niet de afkorting had laten registreren, kwam hiertegen in geweer. De Kiesraad verwees in zijn zienswijze naar afwijzingsgrond b, waarbij zij overwoog 'dat de afkorting LPF zozeer te vereenzelvigen is met de woorden Lijst Pim Fortuyn dat van een in hoofdzaak overeenstemmen, kan worden gesproken.' Daarbij wees hij er op dat bij het gebruik van een partijnaam van een nationale partij er een duidelijk bewijsbare binding moet zijn met de landelijke partij. De Afdeling wees echter op afwijzingsgrond c:

"2.3. Vastgesteld wordt, dat de politieke groepering "Lijst Pim Fortuyn" zowel door de Tweede Kamerfractie alsook door de media wordt aangeduid als LPF en daardoor in den lande deze politieke groepering voor de kiezer en in het maatschappelijke verkeer algemeen bekend is als LPF. Bij de kiezer kan bij de vermelding "LPF Terneuzen" dan ook de indruk ontstaan dat het

56 Kiesraad 4 april 1978, nr. 3193 (Christelijke Groepering) en KB 11 december 1969; AB 1970, biz 121 (Nieuw Links).

57 ABRvS 13 januari 1998, E02.97.0173 (VVD / Csb Bloemendaal).

58 ABRvS 19 september 2001, 200104051/1 (VPPZ 2000 / Csb Zutphen), r.o 2.4.

daarbij gaat om een afdeling van – of een partij op lokaal niveau ressorterende onder – de eerdergenoemde politieke groepering.⁵⁹

Hoewel de argumentatie overeenkomt met de uitspraak over 'Liberaal Bloemendaal', er wordt immers gekeken naar de wijze waarop de Lijst Pim Fortuyn zich presenteert, concludeert de Afdeling wel dat de aanleiding voor misleiding is dat bij de kiezer de indruk kan ontstaan dat een partij een onderdeel is van een al bestaande politieke groepering. Ter beoordeling hiervan kijkt zij of de Lijst Pim Fortuyn 'voor de kiezer in het maatschappelijke verkeer algemeen bekend is' onder de afkorting LPF. Met andere woorden de naam 'LPF' kon zo zeer geassocieerd worden met de Lijst Pim Fortuyn dat de kiezer daardoor misleid zou worden. Natuurlijk was het de bedoeling van 'LPF Terneuzen' om mee te liften op het landelijke succes van de Lijst Pim Fortuyn. De Afdeling wilde dit duidelijk niet toe staan.

Deze grond, dat een aanduiding de indruk wekt dat een groepering een onderdeel is van een andere partij, is in volgende jurisprudentie een opzichzelfstaand criterium geworden. Het criterium van de Kieswet is echter altijd geënt op verwarring tussen twee aanduidingen, waardoor de een op de ander lijkt. In die zin kan het eigenlijk nooit een opzichzelfstaand criterium zijn. Dat het dit in daaropvolgende jurisprudentie wel geworden is, heeft voor veel onduidelijkheid gezorgd. Hierdoor zijn de afwijzingsgronden van sub b en sub c elkaar gaan doorkruisen. Dit blijkt onder andere waar het ging om de aanduidingen 'PvdAC Burgersbelangen' / 'PvdA' en 'Partij voor Fortuyn's Cultuurgood' / 'Lijst Pim Fortuyn'. Op deze doorkruising met sub b zal in paragraaf 3.4. worden ingegaan.

De Afdeling heeft de toets, wanneer een naam 'in het maatschappelijke verkeer algemeen bekend is', echter geen nadere invulling heeft gegeven. In 'Liberaal Bloemendaal' concludeerde zij dat dit zo was wanneer een groepering zich onder die naam 'veelzijdig en indringend had gepresenteerd'. Het mag aangenomen worden dat deze nadere toepassing nog steeds van belang is ter bepaling of er sprake is van een in het maatschappelijk verkeer algemeen bekende benaming.

3. Analoge toepassing op naam waaronder een registrerende partij zich presenteert

Hiervoor werd gesproken over de misleiding die kan ontstaan wanneer een politieke groepering een *aanduiding* wenst te registreren die overeenkomt met een *naam* waaronder een andere groepering bij de kiezer al bekend is. Het kan echter ook zo zijn dat een politieke groepering een toelaatbare *aanduiding* wenst te registreren, maar zich wenst te presenteren onder een *naam* die misleidend is voor de kiezer. Hier is niet de aanduiding de bron van misleiding, maar de naam waaronder een groepering zich aan het publiek presenteert. Zo kan het zich voordoen dat een politieke groepering een afkorting wenst te registreren omdat de volledige naam verwarrend of misleidend zou zijn, maar dat uit haar handelen blijkt dat zij zich onder de misleidende naam wenst te presenteren. Tijdens de verkiezingen presenteert zij zich onder de volledige naam en niet onder de afkorting. Wanneer men dit wil voorkomen kan ter beoordeling gekeken worden naar de statuten van een partij of naar de wijze waarop een partij zich in het maatschappelijk domein presenteert.

Het doel van artikel G 1, vierde lid, onder c, van de Kieswet is misleiding te voorkomen, maar daarbij centraal dat 'de *aanduiding* anderszins misleidend is voor de kiezer.' Daarmee lijkt het dat er op het eerste oog geen ruimte is voor het toetsen aan de statuten of de wijze waarop een politieke groepering zich zal gaan presenteren. Hiermee houdt de Kieswet dus geen rekening met de hierboven genoemde mogelijkheid. In de praktijk doen zich deze vragen echter wel voor.

In een uitspraak, waar de aanduidingen "Partij voor Fortuyn's Cultuurgood (PFC)" en "Lijst Pim Fortuyn (LPF)" in geding waren, gaf de Afdeling voorzichtig aan dat ter bepaling van de precieze betekenis van een aanduiding er tevens naar de statuten van de partij gekeken mag worden.

"2.2.2. ... De aanduiding "Partij voor Fortuyn's Cultuurgood (PFC)" kan echter de indruk wekken, en beoogt die blijkens artikel 2, tweede lid, van de statuten van appellante ook te

⁵⁹ 59 ABRvS 27 september 2002, 200204985/1; AB 2002/374; JB 2002/353 (Lijst Pim Fortuyn/Csb Terneuzen).

wekken, dat deze politieke groepering niet alleen uitgaat van het cultuurgood van professor dr. W.S.P. (Pim) Fortuyn, maar ook van zijn gedachtegoed. Bij de kiezer zou daardoor de indruk kunnen ontstaan dat de Partij voor Fortuyn's Cultuurgood (PFC) nauw gelieerd is aan de Lijst Pim Fortuyn.⁶⁰ (cursief PB)

Hoewel de rechter hier ook naar de statuten verwijst, stelt hij dat de aanduiding zelf misleidend is en gebruikt hij de verwijzing naar de statuten als ondersteuning voor het oordeel. Verdere jurisprudentie is er niet.

Wel heeft het probleem zich uitdrukkelijk voorgedaan bij de besluitvorming van de Kiesraad. Een uitstekend voorbeeld vormt de geschiedenis van de registratie van de aanduiding 'FVP' door de politieke groepering Fortuynistische Volks Partij. Een eerste verzoek onder 'Fortuynistische Volks Partij' werd door het centraal stembureau (de Kiesraad) op 16 maart 2005 afgewezen, omdat dit misleidend zou zijn voor kiezers. Daarop wenste de groepering de aanduiding 'FVP' te registreren. Deze werd op 18 mei ook afgewezen omdat uit de statuten bleek dat de partij nog steeds het doel had de opvattingen van wijlen Pim Fortuyn uit te dragen en dat daardoor de indruk zou kunnen worden gewekt dat een kandidatenlijst waarboven de aanduiding 'FVP' geplaatst is, afkomstig is van een politieke groepering die nauw gelieerd is aan de Politieke Vereniging "Lijst Pim Fortuyn". Met als gevolg dat er een tweede fortuyn-beweging buiten de deur werd gehouden.

In een volgend verzoek van de politieke groepering FVP, tot registratie van de aanduiding 'FVP', oordeelde de Kiesraad dat dit maal registratie niet geweigerd kon worden, omdat 'FVP' volgens de statuten en de overige overgelegde stukken op geen enkele manier geassocieerd kon worden met de Lijst Pim Fortuyn. Aldus oordeelde de Kiesraad dat de statuten (en ander overgeleverde stukken) richtinggevend zijn ter beoordeling of een partij door een bepaalde naam te voeren alsnog misleidend kon zijn voor kiezers. De LPF ging een dag te laat in beroep, waardoor de Afdeling (helaas) haar oordeel er niet over heeft kunnen geven.⁶¹ Feit is natuurlijk dat de politieke groepering 'FVP' zich aan het publiek presenteert als 'Fortuynistische Volkspartij', wat onder andere uit teksten op de website van de partij bleek. Mag dergelijke informatie nu bij het oordeel betrokken worden?

Hier begeeft men zich duidelijk op moeilijk terrein. Een formele uitleg van artikel G 1, vierde lid, van de Kieswet, lijkt, doordat het artikel de nadruk legt op 'de aanduiding', een dergelijke mogelijkheid niet te ondersteunen. Maar dit betekent wel dat de kiezer, in strijd met de gedachte achter de Kieswet, misleidt wordt door een partij die zich presenteert onder een *naam* die verboden zou zijn als het als *aanduiding* verzocht was. De *aanduiding* komt uiteindelijk enkel boven aan de kandidatenlijst te staan, maar de *naam* wordt naar kiezers toe gepresenteerd. De praktijk van de Kiesraad is nu om bij de registratie van afkortingen tevens de betekenis van de afkorting mee te wegen in de beoordeling. Hiervoor kijkt men dan naar de statuten en andere overgelegde stukken. Op deze wijze zou het nog steeds de aanduiding zelf zijn die misleiding opwekt. Het is dan wel een afgeleide vorm van misleiding.

Het is duidelijk dat hier een moeilijk probleem ligt. Hoewel de gedachte achter de Kieswet een brede uitleg zou kunnen ondersteunen, is het duidelijk dat men zich hier op de grens van het wettelijk toelaatbare bevindt. Het is niet duidelijk welke weg men hier moet gaan. Het kan zijn dat het nodig lijkt om dergelijke aanduidingen te willen tegengaan, maar men kan het ook aan het onderscheidende vermogen van de kiezer laten. Wanneer men dit onderscheidende vermogen van de kiezer plaatst naast de zwaarwegende vrijheid van een politieke vereniging om zich te presenteren onder een naam die haar inhoud weergeeft, dan kan men ook een terughoudende toetsing bij het afwijzen andere aanduidingen voorstaan. Bovendien moet, net zoals bij de beoordeling onder b, de vraag gesteld worden: 'wordt de kiezer nu echt feitelijk misleid?'

60 200402517/1; AB 2004/158. Het eerste dat opvalt bij deze uitspraak is de waarde die wordt toegedicht aan het 'gedachtegoed' ter onderscheiding van het 'cultuurgood'. Het lijkt alsof de Afdeling er van uit gaat dat omdat dit 'gedachtegoed' hetzelfde is, daardoor ook misleiding zou ontstaan. Hierdoor komt men echter wel zeer ver van de misleiding af te staan die ontstaat door de aanduiding zelf. In die zin is de uitspraak ongelukkig gemotiveerd. Dat kwam omdat de rechter wat ongelukkig had bepaald dat op de naam Fortuyn geen exclusief gebruik kon rusten. Daar ging het immers om.

61 ABRvS, 25 April 2006, 200510558/1 (LPF/Cs TK SG).

4. Misleidend door associatie met niet politieke groeperingen of organisaties

Het anderszins misleidend van sub c laat nadrukkelijk de mogelijkheid toe dat een aanduiding misleidend kan zijn doordat het associeert met een niet politieke groepering. Zo memoreerde de memorie van toelichting al dat de Jongerenpartij Veronica, de AOW-partij en de Tegenpartij ontoelaatbaar waren.⁶² Op deze manier zocht de wetgever aansluiting bij reeds bestaande jurisprudentie. In die jurisprudentie ging de Kroon vrijmoedig om met het bepalen van welke benamingen tevens misleidende associaties zouden kunnen oproepen. Zo werd 'S.E.R.' afgewezen omdat dit tevens de afkorting is van de Sociaal Economische Raad⁶³; 'Jongerenpartij Veronica' door overeenkomst met 'Radio Veronica'⁶⁴; en 'Tegenpartij' omdat dit overeenkwam met een bekend satirisch televisieprogramma. In deze laatste uitspraak overwoog de Kroon:

"dat de naam "De Tegenpartij", waarvan tezamen met de aanduiding "Tegenpartij" op 26 dec. 1980 inschrijving in evenbedoeld register is verzocht, ook pleegt te worden gebruikt als naam van een fictieve politieke groepering, die zich reeds geruime tijd voor de indiening van het onderwerpelijke verzoek regelmatig heeft gepresenteerd in een bekend satirisch televisieprogramma; dat, gelet op de stukken en het verhandelde ter openbare vergadering van de Afd., voornoemd, vaststaat, dat er geen verband van organisatorische aard of anderszins bestaat tussen de onderwerpelijke groepering en bedoeld televisieprogramma; dat derhalve het bezigen van de naam "De Tegenpartij" en de aanduiding "Tegenpartij" door de politieke groepering van de appellanten op de kiezers een misleidende indruk kan maken."⁶⁵

De kern van de memorie van toelichting is dat als groeperingen een aanduiding wensen te registreren die misleidende associaties oproept deze geweigerd dient te worden. Hiermee sluit de memorie van toelichting aan op de eerder genoemde vrijheid die de Kroon ter bepaling hiervan nam. De Afdeling lijkt echter recentelijk in haar uitspraken een grote mate van vrijheid te hebben weggenomen door de mogelijkheid tot weigering van een aanduiding aanzienlijk te beperken. Dit heeft zij gedaan door mogelijke misleiding te beperken tot die gevallen waarin 'de gevestigde naam of aanduiding betrekking heeft op een politieke of maatschappelijke groepering of instelling verbonden met of verwant aan het staats- dan wel het gemeentebestel.' In een vroege uitspraak oordeelt zij nog vrij algemeen zonder deze beperking expliciet te noemen:

"Gelet op de stukken en het verhandelde ter zitting is de Afdeling rechtspraak van oordeel dat, niettegenstaande de verschillende doelstellingen, door de tenaamstelling van de politieke partij "De Groene Gemeentebelangen" zodanig wordt aangehaakt bij de reeds bestaande maatschappelijke groepering "Platform Grote Groene Gemeente", dat hierdoor een situatie ontstaat die misleidend kan worden geacht voor de kiezers. De Afdeling rechtspraak heeft hierbij betekenis toegekend aan de omstandigheid, dat het "Platform Grote Groene Gemeente" zich de afgelopen jaren heeft sterk gemaakt voor een "groene gemeente" en daar middels publicaties en activiteiten bekendheid aan heeft gegeven."⁶⁶

In een volgende uitspraak werd de eerder genoemde regel uitdrukkelijk geformuleerd. Er was een mogelijke misleiding door de overeenkomst van de groepering 'V.O.C. Hoorn' en de 'V.O.C.', die dat jaar zijn jubileum vierde in Hoorn. De Kiesraad gaf in zijn zienswijze aan:

"Naar de mening van de Kiesraad is in onderhavig geval sprake van misleiding van de kiezer. De aanduiding VOC Hoorn kan voor de kiezer, die deelneemt aan de gemeenteraadsverkiezingen in Hoorn, de indruk wekken dat de Verenigde Oost-Indische Compagnie wordt bedoeld, terwijl feitelijk wordt bedoeld Versterking Ontwikkeling Centrumfunctie Hoorn. In onderhavige situatie is niet relevant of de organisatie waarmee de aanduiding overeenkomst heeft, reeds gedurende ruim 200 jaar failliet is, maar is relevant welke associatie de kiezer in Hoorn heeft, wanneer de aanduiding VOC Hoorn wordt waargenomen. De plaatselijke omstandigheden, te denken valt aan de festiviteiten rondom de

62 Kamerstukken II 1987-1988, 20264 nr. 3, p. 33.

63 KB 13 oktober 1972; AB 1972, nr. 272.

64 KB 13 augustus 1974; AB 1974, nr. 305.

65 KB 27 maart 1981; AB 1981, nr. 295.

66 ARRS 31 december 1993, R03.93.6573/Q03; AB 1994/628 (CDA Nieuw Ginneken / Csb Nieuw Ginneken).

herdenking, spelen hierbij een rol. In Hoorn zijn eerder misleidende associaties te verwachten met de VOC dan bv in Limburg.”

De Afdeling wees dit betoog van de hand en gaf een het nieuwe criterium:

“2.5.1. Dit betoog faalt. Dat een aanduiding waarvan de registratie wordt verzocht mogelijk geheel of gedeeltelijk overeenstemt met een reeds gevestigde naam of aanduiding, levert slechts dan misleiding als bedoeld in artikel G 3, vierde lid, onder c, van de Kieswet op, indien de gevestigde naam of aanduiding betrekking heeft op een politieke of maatschappelijke groepering of instelling verbonden met of verwant aan het staats- dan wel het gemeentebestel. De Verenigde Oostindische Compagnie is geen groepering als hiervoor bedoeld. Van misleiding is dan ook geen sprake. Dat door de gemeente in het V.O.C.-jubileumjaar activiteiten worden georganiseerd maakt dit niet anders.”⁶⁷

Deze formulering werd herhaald in een uitspraak waar het ging om een studentengroepering uit Eindhoven ‘PF’ en de Lijst Pim Fortuyn en in uitspraak waar het ging om de overeenkomst tussen het merk ABC Topmarketing en het Ad Bos Collectief.⁶⁸ De vraag is of deze formulering niet te restrictief is, zeker daar de wetgever de Kiesraad een grote mate van vrijheid wilde geven om te beoordelen of er van misleiding sprake zou kunnen zijn. Volgens de memorie van toelichting is het immers ‘denkbaar dat de registratie moet worden afgewezen omdat zij anderszins misleidende associaties oproept.’⁶⁹ Als voorbeeld noemt zij specifiek de jongerenpartij Veronica. Zou een ‘Jongerenpartij TMF’, ‘Industriepartij Philips’ of ‘Voetbalpartij Ajax’ niet misleidend zijn omdat hier niet sprake is van een politieke of maatschappelijke groepering of instelling verboden met of verwant aan het staats- dan wel het gemeentebestel? Het lijkt op het eerste oog een helder criterium, maar het kan tot moeilijke vragen leiden. Natuurlijk moet het feit dat een instelling sterk betrokken is bij het staats- of gemeentebestel meespelen bij de beoordeling of er sprake is van misleiding, maar dit mag niet leiden tot het volkomen uitsluiten van andere instellingen en organisaties.

5. Andere aanduidingen die misleidende associaties opwekken bij de kiezer

Naast deze categorieën zijn er nog die losse aanduidingen die tevens misleidende associaties kunnen opwekken bij de kiezers. Zoals gezegd was de Kroon en later de Afdeling zeer vrij in het bepalen wanneer een bepaalde aanduiding misleidend kan zijn voor de kiezer. Zij ging zelfs erg ver. Zo besloot zij “dat het bezigen door een in bedoeld register ingeschreven politieke groepering, die belastingverlaging als enige doelstelling heeft, van de naam “Antipolitieke Partij” een misleidende indruk maakt.”⁷⁰ Het toetsen van de aanduiding aan de doelstellingen van een partij om te zien of deze wel overeenkomen is wel zeer vergaand. Deze zou onder de huidige Kieswet, die zich niet met de doelstellingen van partijen wenst te bemoeien, ongepast zijn.

Er bestaat echter een continue tendens om wel inhoudelijk te toetsen. Zo stelden de kamerleden Dubbelboer en Arib (PvdA), Wilders (PVV) en Van der Staaij (SGP) allen kamervragen naar aanleiding van de registratie van de PNVD.⁷¹ Daarin kwam het onderwerp aan de orde of een meer inhoudelijke toetsing aan de doelstellingen van een partij door de Kiesraad niet wenselijk was. De minister van Justitie gaf echter er aan daar niks in te zien. Volgens hem moest worden vastgehouden ‘aan het aan artikel 2:20 BW ten grondslag liggende uitgangspunt dat de ruimte voor politieke stromingen weliswaar niet geheel onbegrensd is, maar wel zo ruim mogelijk dient te worden bemeten.’ Artikel 2:20 BW, die het verbieden en ontbinden van een rechtspersoon op verzoek van het Openbaar Ministerie regelt, vormt op dit moment de enige weg om een politieke partij inhoudelijk op haar doelstellingen te toetsen. Met de minister kan worden ingestemd dat aan de in deze vragen ‘vervatte suggestie tot het verhogen van de drempel of een verscherpte toetsing is geen behoefte. Dergelijke maatregelen dragen bovendien het gevaar van willekeur in zich.’

⁶⁷ ABRvS 17 januari 2002, 200106314/1, (Vereniging Versterking Ontwikkeling Centrumfunctie Hoorn (V.O.C. Hoorn) / Csb Hoorn). ABRvS 29 september 2006, 200606622/1 (ABC Topmarketing / Ad Bos Collectief).

⁶⁸ ABRvS 8 maart 2002, 200201117/1; LJN: AE0226, (“PF” / Csb Tweede Kamer).

⁶⁹ Kamerstukken II 1987-1988, 20264 nr. 3, p. 33.

⁷⁰ KB 18 april 1977; AB 1977, nr. 387. Evenzo ook de AOW-partij, K3 12 april 1977; AB 1977, nr. 386.

⁷¹ Zie Kamervragen met antwoord 2005-2006, nr. 1859, 1860 en 2079, Tweede Kamer.

Wel is het sinds de nieuwe Kieswet misleidend geacht als een aanduiding verwarring veroorzaakt bij de kiezer. Dit is volgens de Afdeling onder andere het geval als een groepering een lijstnummer wenst te registreren als aanduiding.⁷²

3.4. De doorkruising van sub c en sub b en het gebruik van algemene begrippen: “een onderdeel van een andere partij”?

3.4.1. Inleiding

In paragraaf 3.2. hebben wij de toetsingscriteria van de Afdeling, wanneer twee aanduidingen hoofdzakelijk overeenkomen en verwarren, bekeken en nader geëxpliciteerd. In paragraaf 3.3. hebben wij de verschillende vormen van misleiding, die de Afdeling onderscheidt, behandeld. Het niet door elkaar halen van deze twee gronden is lastiger dan op het eerste oog zou lijken. De twee bepalingen hebben telkens de tendens elkaar te doorkruisen. Voordat wij de gevallen bezien waar dit het geval was, is het nodig eerst duidelijk te formuleren waarin de twee bepalingen zich onderscheiden.

In beide gevallen gaat het erom dat de aanduiding van de registrerende groepering verwarring oplevert. Onder sub b gebeurt dat doordat deze overeenkomt met de aanduiding van een reeds geregistreerde partij en onder sub c omdat dit op andere gronden misleidend is. In paragraaf 3.1. concludeerde wij al dat tussen het verwarrend en misleidend geen nadrukkelijk verschil bestaat. Sub c biedt daarom duidelijk meer vrijheid ter bepaling of een aanduiding misleidend is. Men kan dan tevens kijken naar de naam waaronder een reeds geregistreerde politieke partij zich presenteert. Onder sub b kan men – in principe – enkel de aanduidingen *tekstueel* vergelijken - ‘het door de samenstellende delen ontstane *woordbeeld*’.

Dit is nu precies waar de spanning ligt. Onder welke grond betreft men het feit dat een partij zich onder een algemeen begrip in die mate kan presenteren dat het zijn algemene betekenis heeft verloren? Dan is immers niet meer alleen het woordbeeld van belang, maar tevens de wijze waarop een woord is ingevuld. De spanning concentreert zich dan ook op het gebruik van algemene begrippen en de misleiding door gebruik van een aanduiding die associeert met een bestaande groepering. Wij zagen al dat deze misleidingsgrond werd geformuleerd als: ‘de indruk ontstaan dat het daarbij gaat om een afdeling van – of een partij op lokaal niveau ressorterende onder – de eerdergenoemde politieke groepering.’ Door haar algemeenheid werd deze aanleiding voor misleiding eenvoudig door elkaar gehaald met afwijzingsgrond b. Eerst wordt de jurisprudentie bekeken waar deze vraag zich heeft voorgedaan, daarna wordt deze jurisprudentie beoordeeld, waarna een afweging wordt gemaakt tussen sub b en sub c om te beoordelen welke verhouding er tussen deze twee gronden is.

3.4.2. De jurisprudentie

De eerste maal dat er sprake was van een onduidelijke keuze tussen de gronden b en c was in de eerder geciteerde uitspraak waar de aanduidingen ‘Partij voor Fortuyn’s Cultuurgoed’ en de ‘Lijst Pim Fortuyn’ in het geding waren. De vraag was welke afwijzingsgrond van toepassing was. De Kiesraad gaf in zijn verweerschrift zijn voorkeur aan sub b:

“De Kiesraad meent dat reeds enkel door gebruik van de eigennaam “Fortuyn” de aanduiding “Lijst Pim Fortuyn (LPF)” in hoofdzaak overeenstemt met de aanduiding “Partij voor Fortuyn’s Cultuurgoed (PFC)” in de zin van artikel G 1, vierde lid, onder b, van de Kieswet. De aanduiding “Lijst Pim Fortuyn (LPF)” is bij besluit van 10 maart 2004 in het register van aanduidingen voor de verkiezing van de leden van het EP opgenomen. Anders dan de eisers menen, betreft het element “Fortuyn” naar het oordeel van de Kiesraad een begrip waarop een politieke groepering een exclusief recht kan opeisen. Er is immers sprake van een eigennaam van een in Nederland algemeen bekend persoon die recentelijk is overleden en niet van een

⁷² ABRvS 24 december 1998, E02.98.0121 (Lijst Vier / Csb Bakel).

algemeen begrip zoals "Europa", "Toekomst", etc. Evenmin is naar de mening van de Kiesraad, in ieder geval thans, sprake van een politieke stroming of levensbeschouwing."⁷³

De Kiesraad hanteert de eerder beschreven driedelige toets, waarbij hij kijkt naar de overeenkomstigheid tussen de aanduidingen en de exclusiviteit van de begrippen die gebruikt worden. Hij concludeert dat het begrip 'Fortuyn' zulk een exclusieve betekenis toekomt dat hierdoor in ieder geval verwarring te duchten is. De Afdeling verwierp dit oordeel van de Kiesraad door te stellen:

"Het woordbeeld dat ontstaat door de samenstellende delen van de aanduiding "Partij voor Fortuyn's Cultuurgoed (PFC)" verschilt wezenlijk van de aanduiding "Lijst Pim Fortuyn (LPF)". De enkele omstandigheid dat de eigennaam "Fortuyn" deel uitmaakt van beide aanduidingen is onvoldoende hierover anders te oordelen. Verweerder heeft het verzoek ten onrechte op grond van artikel Y 2 en artikel G 1, vierde lid, aanhef en onder b, in onderling verband bezien afgewezen."

De Afdeling geeft aan dat de afwijzingsgrond b een louter woordelijke betekenis toe mag komen en dat daaronder niet gekeken mag worden naar de exclusiviteit of algemeenheid van een begrip. Dan kijkt men immers niet meer naar het woordbeeld. Daarop overweegt zij:

"De Afdeling is van oordeel dat aan iedere groepering de vrijheid moet worden gelaten om in haar benaming tot uitdrukking te brengen wat de drijfveer is van haar politieke activiteiten. De aanduiding "Partij voor Fortuyn's Cultuurgoed (PFC)" kan echter de indruk wekken, en beoogt die blijkens artikel 2, tweede lid, van de statuten van appellante ook te wekken, dat deze politieke groepering niet alleen uitgaat van het cultuurgoed van professor dr. W.S.P. (Pim) Fortuyn, maar ook van zijn gedachtegoed. Bij de kiezer zou daardoor de indruk kunnen ontstaan dat de Partij voor Fortuyn's Cultuurgoed (PFC) nauw gelieerd is aan de Lijst Pim Fortuyn. Gelet hierop moet de aanduiding "Partij voor Fortuyn's Cultuurgoed (PFC)" als anderszins misleidend, als bedoeld artikel G 1, vierde lid, aanhef en onder c, van de Kieswet worden aangemerkt."

Hiermee zegt zij dus feitelijk hetzelfde als bij een oordeel onder sub b, alleen zonder een duidelijke motivering aan te geven. Zij legt de nadruk op de misleiding die ontstaat doordat in beide aanduidingen de naam 'Fortuyn' voorkomt. Deze wijze van motiveren werd in een volgende uitspraak voortgezet, waar de aanduidingen 'Europa Transparant' en 'Nederland Transparant' in het geding waren. Omdat Europa Transparant een aanduiding is die staat ingeschreven voor de Europese verkiezingen vindt er geen doorwerking plaats van de aanduiding naar de verkiezingen van de Tweede Kamer. Hierdoor is de afwijzingsgrond sub b niet van toepassing, omdat deze handelt over aanduidingen die geregistreerd staan. De Kiesraad gaf dit in zijn verweerschrift ook aan, waarop hij in ging op de vraag of er toch niet misleiding zou kunnen ontstaan:

"De Kiesraad heeft deze vraag onder ogen gezien en het standpunt ingenomen dat de aanduiding niet misleidend is voor de kiezers. De Kiesraad heeft daarbij in aanmerking genomen dat "transparant" een algemeen begrip is. Opneming van een dergelijk begrip in een partij-aanduiding kan, zoals ook verschillende malen in uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak is vastgesteld, niet tot gevolg hebben dat het in aanduidingen van andere politieke groeperingen niet meer zou mogen worden opgenomen. De vraag is dan nog wel of de samenstelling "Nederland Transparant" als zodanig niet zoveel overeenkomst vertoont met "Europa Transparant" dat ze op grond daarvan misleidend voor de kiezers zou zijn. De volgorde van de woorden is een punt van overeenstemming. Daar staat tegenover dat de woorden Nederland en Europa naar vorm en inhoud zodanig verschillend zijn, dat naar het oordeel van de Kiesraad er geen sprake is van een mate van overeenstemming tussen beide aanduidingen die als misleidend voor de kiezers moet worden aangemerkt."

Op deze wijze oordeelde de Kiesraad overeenkomstig de toenmalige jurisprudentie.⁷⁴ Omdat het hier ging om een Europese aanduiding paste hij de driedelige toets toe onder sub c. De Afdeling zette echter het gebruik van een algemeen begrip af tegen de misleiding die zou

⁷³ Overigens gaf de Kiesraad ten tweede aan dat de aanduiding ook misleidend was omdat hierdoor de indruk zou ontstaan dat er sprake was van een Europese Variant van de Lijst Pim Fortuyn.

⁷⁴ Hetgeen ook wordt aangegeven door annotator Boven'deert, die de doorkruising van sub b in zijn noot ook opmerkt.

kunnen ontstaan doordat de aanduiding de indruk kon wekken dat deze groepering ressorteert onder een andere politieke groepering. Zij overwoog:

“2.2. De Kiesraad heeft tot registratie besloten, omdat de aanduiding niet geheel of in hoofdzaak overeenstemt met een reeds geregistreerde aanduiding van een andere politieke groepering ten behoeve van de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer en evenmin anderszins misleidend is voor de kiezer. Daarbij heeft hij in aanmerking genomen dat de toevoeging ‘Transparant’ een algemeen begrip is dat niet door een politieke groepering kan worden geclaimd.”

2.3. Appellante heeft aan de verkiezing van de leden van het Europees Parlement deelgenomen onder de daartoe geregistreerde aanduiding ‘Europa Transparant’. Indien voor de verkiezing voor de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor Nederland Transparant de door haar gewenste aanduiding wordt geregistreerd en zij vervolgens onder die aanduiding op de kandidatenlijst wordt vermeld, kan bij de kiezer de indruk worden gewekt dat het gaat om een onderdeel van, of een partij op nationaal niveau ressorterende onder, appellante, terwijl daarvan geen sprake is. Aan deze mogelijkheid heeft de Kiesraad ten onrechte niet de betekenis gehecht die daaraan ingevolge artikel G 1, vierde lid, aanhef en onder c, van de Kieswet gehecht moet worden.”⁷⁵

Aldus constateerde de rechter zonder enige nadere afweging dat de aanduiding ‘Nederland Transparant’ misleidend zou zijn voor de kiezer. Zij stelt dat de Kiesraad onvoldoende betekenis gehecht heeft dat ‘bij de kiezer de indruk kan worden gewekt dat het gaat om een onderdeel van, of een partij op nationaal niveau ressorterende onder, appellante, terwijl daarvan geen sprake is.’ Maar zij legt zelf niet uit welke betekenis dit dan wel moet hebben. Er vindt geen enkele concretisering plaats van het probleem. Feitelijk zegt zij niet meer dan: “De Kiesraad heeft geen betekenis gehecht aan het feit dat er verwarring cq. misleiding kan ontstaan doordat het woord Transparant overeenkomt.” Terwijl het letterlijk betekent dat aan het begrip ‘Transparant’ een exclusieve betekenis wordt verleend.

Zaak was natuurlijk dat de mensen achter ‘Europa Transparant’ zelf deze aanduiding wenste te registreren. Zij hadden zich hard gemaakt voor een ‘transparant’ Europa en hadden onder die benaming een zekere mate van succes geboekt. Annotator Stolk concludeert dan ook dat de Afdeling ‘een aanduiding misleidend oordeelt indien gezien de maatschappelijk en politieke context kennelijk sprake is van liftgedrag op de populariteit van een reeds geregistreerde partij, waarbij de verwarring op zich niet in het gebruikte woordbeeld tot uitdrukking hoeft te komen.’ In een volgende zaak waar de aanduidingen ‘Nederland Transparant’ en ‘Venray Transparant’ in het geding waren, werd wel een motivering gegeven. De Afdeling overwoog:

“2.2. Ten behoeve van appellante is door het centraal stembureau (...) de aanduiding ‘Nederland Transparant’ geregistreerd. Indien voor de verkiezing voor de leden van de raad van de gemeente Venray voor Venray Transparant de door haar gewenste aanduiding wordt geregistreerd en zij vervolgens onder die aanduiding op de kandidatenlijst wordt vermeld, kan bij de kiesgerechtigden de indruk worden gewekt dat het gaat om een onderdeel van, of een partij op lokaal niveau ressorterende onder, appellante. Daarvan is evenwel geen sprake. Gelet hierop, moet de aanduiding ‘Venray Transparant’ als anderszins misleidend, als bedoeld in artikel G 3, vierde lid, aanhef en onder c, van de Kieswet, worden aangemerkt. *Bij deze beoordeling is de tekst van de aanduiding doorslaggevend.* Aan de stelling van het centraal stembureau dat geen sprake is van misleiding, omdat het de kiesgerechtigden uit de gemeente Venray op dit moment duidelijk is dat tussen appellante en Venray Transparant geen onderling verband bestaat, komt bij de beoordeling van een verzoek als het onderhavige derhalve niet de betekenis toe die het centraal stembureau daaraan gehecht heeft.”⁷⁶ (Cursief PB)

De overweging van de Afdeling is op het eerste oog zeer duidelijk. Een aanduiding die de indruk kan wekken dat het gaat om een onderdeel van een andere partij is misleidend voor de kiezer en ter bepaling daarvan is de tekst van de aanduiding doorslaggevend. Maar als de tekst doorslaggevend is, waarom is er dan niet op grond van sub b geoordeeld dat er een

75 ABRvS 10 augustus 2004, 200405954/1; AB 2004/302 m.nt. PJS; JB 2004/340 m.nt. PPB'T, (Europa Transparant / Csb TK SG) para. 2.2 t/m 2.4.

76 ABRvS 28 december 2005, 200510219/1; AB 2006/32, Nederland Transparant / Venray Transparant. De Kiesraad had hier wegens een verhuizing van het secretariaat helaas geen zienswijze ingeleverd.

exclusief gebruik rust op de term 'Transparant' en dat 'Venray' niet genoeg onderscheidend vermogen geeft aan de benaming? Dit lijkt wel erg veel op een redenering onder sub b, maar dan zonder motivering. Dit komt tevens naar voren in een volgende uitspraak waar het ging om de aanduidingen 'PvdAC Burgersbelangen' en 'Partij van de Arbeid (P.v.d.A.)'. Afwijzingsgrond b was inmiddels al geheel uit het oog verloren. De Kiesraad gaf in zijn zienswijze aan:

"Evenmin meent de Kiesraad dat, zoals appellant stelt, sprake zou zijn van misleiding "ten aanzien van de aanduiding PvdA, niet zijnde een algemeen begrip". Deze redenering gaat volgens de Kiesraad niet op aangezien de aanduidingen van beide politieke groeperingen daarvoor te veel verschillen, hetgeen hiervoor als was geconstateerd. De Kiesraad is dan ook van mening dat dit onderscheid het weinig aannemelijk maakt dat grote groepen kiezers zich misleid zouden voelen. De Kiesraad wijst in dit verband ook op overweging 2.2. van (Nederland Transparant), waarbij u aangeeft dat bij de beoordeling of een aanduiding anderszins misleidend is in de zin van de Kieswet, de tekst van de aanduiding doorslaggevend is."

Over welke afwijzingsgrond heeft de Kiesraad het hier nu? Hij spreekt over sub c, maar de redenering hoort bij sub b. De tekst van de aanduiding mocht in de uitspraak over Venray Transparant doorslaggevend zijn, maar hier overwoog de Afdeling:

"2.2. Het betoog van appellante dat het centraal stembureau heeft miskend dat de aanduiding 'PvdAC Burgersbelangen' anderszins misleidend is, als bedoeld in laatsvermelde bepaling, slaagt. De politieke groepering 'Partij van de Arbeid (P.v.d.A.)' wordt zowel door haar zelf, alsook door de media, veelal aangeduid als de PvdA. Daardoor is zij voor de kiezer én in het maatschappelijke verkeer algemeen bekend als de PvdA. Bij de kiezer kan bij vermelding van de gewenste aanduiding licht de indruk ontstaan dat het hier gaat om een al dan niet lokale partij, die op enigerlij wijze verbonden is aan de PvdA. Door de registratie van de aanduiding 'PvdAC Burgersbelangen' wordt *zodanig aangehaakt* bij de aanduiding PvdA en bij de naamsbekendheid van deze afkorting, dat hierdoor een situatie ontstaat die misleidend kan worden geacht voor de kiezers, als bedoeld in artikel G 3, vierde lid, aanhef en onder c, van de Kieswet."⁷⁷

Deze uitspraak sluit aan bij de eerdere zaak over 'LPF Terneuzen'. Ook hier wordt geconstateerd dat een zekere afkorting in het maatschappelijke verkeer in het algemeen geassocieerd wordt met de afkorting van een reeds bestaande groepering. Verschil was dat in deze zaak de afkorting 'PvdA' duidelijk in de betwiste aanduiding 'PvdAC Burgersbelangen' aanwezig was. De Afdeling schenkt hier geheel geen aandacht aan. Terwijl dit toch een significant verschil is.

Als de Afdeling overweegt dat door de registratie van de aanduiding zodanig wordt *aangehaakt* bij de aanduiding PvdA en bij de naamsbekendheid van deze afkorting, dat hierdoor een situatie ontstaat die misleidend kan worden geacht voor de kiezers, constateert zij eigenlijk dat de aanduiding zodanig overeenkomt dat daardoor verwarring is te duchten.

3.4.3. Conclusie: beoordeling Jurisprudentie

In de bovenstaande jurisprudentie worden de b-grond en c-grond op een dusdanige manier door elkaar gehaald dat de b-grond zijn waarde verliest. De Afdeling heeft in zulke algemene bewoordingen geconstateerd dat een partij door het gebruik van hetzelfde begrip de indruk kan wekken een onderdeel te zijn van een andere partij, dat het op dit moment niet duidelijk is of er nog ruimte is voor het vrije gebruik van algemene begrippen zoals 'leefbaar' of 'transparant'. De indruk wekken onderdeel van een andere partij te zijn lijkt een goede misleidingsgrond, maar heeft in zichzelf geen enkele onderscheidende betekenis en kan blijkbaar hetzelfde betekenen als het verwarren onder sub b. Het is daarom van belang dat er een duidelijke onderscheiding is tussen sub b en sub c wordt gemaakt.

De driedelige toetsing onder de b-grond houdt in dat bij de bepaling of er sprake is van een exclusief begrip, de tweede stap van de driedelige toetsing, er tevens gekeken moet worden naar hoe een politieke groepering dit begrip een specifieke betekenis heeft gegeven. Een dergelijk algemeen begrip moet dan door het gebruik van een bepaalde politieke groepering een zeer bepaalde betekenis krijgen. Wanneer een bepaalde groepering een begrip gebruikt,

⁷⁷ ABRvS 13 januari 2006, 200510495/1; AB 2006/168 (P.v.d.A./ Csb Den Haag).

krijgt dit immers altijd een bepaalde betekenis. Mocht aan het algemene begrip geen exclusiviteit toekomen, dan is het nog wel mogelijk om een afweging te maken of de aanduiding als geheel geen verwarring oplevert (zie paragraaf 3.2.). De c-grond geeft de vrijheid om een aanduiding 'anderszins misleidend' te achten. Daarmee ziet hij dus op alle overige gevallen, die zich voor kunnen doen.

De Afdeling heeft in de bovenstaande jurisprudentie echter de volledige nadruk gelegd op de c-grond. Het criterium dat zij hiervoor gebruikt is de vraag of de aanduiding de indruk wekt onderdeel te zijn van een andere partij, waarbij het woordbeeld doorslaggevend is. Er is reeds op gewezen dat dit in wezen hetzelfde is als een geval die valt onder de b-grond. Het grote verschil is echter dat waar de b-grond een duidelijk motiveringskader schept, de motivering onder de c-grond nagenoeg niet aanwezig is.

Daarom moet er een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen de gevallen die onder de b-grond vallen en de gevallen die onder de c-grond vallen. Toetsing onder de b-grond moet eerst plaatsvinden, waarbij er tevens gekeken moet worden naar de vraag of een woord een exclusieve betekenis toekomt. Daarna moet, op basis van andere redenen dan onder de b-grond, worden gekeken of de aanduiding 'anderszins misleidend' is. Als voorbeeld kan men de uitspraak over 'Venray Transparant' en 'Nederland Transparant' noemen. De Afdeling deed deze af onder de c-grond, maar wanneer wij haar onder de b-grond bekijken komen wij tot een ander, gemotiveerder oordeel:

De eerste vraag is of er een beeldvormende overeenkomst is. Dit is duidelijk het woord Transparant. De tweede vraag is of er aan dit woord een exclusief gebruik rust. Hierbij moet men kijken naar de aard van het woord en de wijze waarop 'Nederland Transparant' dit begrip heeft ingevuld. Wanneer men concludeert dat dit niet het geval is, moet men een afweging maken of het woordbeeld dat ontstaat voldoende onderscheidend vermogen heeft dat door de mate van overeenkomst geen verwarring valt te duchten. Is dit het geval dan is de aanduiding niet verwarrend. Wanneer men daarop onder de c-grond wil bekijken of de aanduiding 'anderszins misleidend' is kan men dan niet opnieuw kijken naar het woordbeeld van de aanduiding.

Daarbij moet nog opgemerkt worden dat de primaire afweging die gemaakt moet worden is of het algemene begrip door een specifieke groepering zo is ingevuld dat, bij gebruik door een andere groepering, het kan leiden tot verwarring of misleiding van de kiezer en niet of een bepaalde groepering enigszins wenst 'mee te liften' op het succes van een bepaalde naam. Het laatste is eenvoudigweg ontoetsbaar als het gaat om algemene begrippen. Zelfs als een partij een bepaalde mate van succes heeft onder een bepaald begrip - zoals 'Europa Transparant' dat had - betekent dit niet dat een andere groepering, die tevens het begrip Transparant wenst te gebruiken, dat doet om mee te liften.

Een ander moeilijk punt is de betekenis die wordt gegeven aan de eis van sub c. Sub c vereist dat de aanduiding '*misleidend is*'. Sub b eist dat van de aanduiding '*verwarring is te duchten*'. In de jurisprudentie wordt hieraan geen substantieel verschillende betekenis gegeven, terwijl dit wel uit de woorden van het artikel lijkt voort te vloeien. Onder sub c wordt nu simpelweg verstaan: 'al het andere waardoor een aanduiding kan verwarren'. Deze ruime uitleg is op zichzelf wenselijk. Wanneer men het 'anderszins misleidend' zou interpreteren dat het betekent dat er een kwade opzet moet zijn, dan zullen sommige gevallen van duidelijke verwarring, waar geen sprake is van zulk een opzet, er niet onder vallen. Wel mag de eis tot uitdrukken komen in een zwaardere motivering. Dit is te meer zo nu de Kieswet, door het gebruik van '*is*', aangeeft dat de misleiding er ook daadwerkelijk moet zijn.

3.5. Vierde lid, onder e: 'verboden rechtspersoon'

Zoals reeds gezegd, moest onder de nieuwe Kieswet toetsing aan de doelstellingen van een partij op grond van de Kieswet niet meer mogelijk zijn. Deze afwijzingsgrond wilde echter wel in een minimumvoorziening voorzien. Het luidt:

"Het stembureau beschikt slechts afwijzend op het verzoek, indien de aanduiding geheel of in hoofdzaak overeenstemt met die van een rechtspersoon die bij onherroepelijke rechterlijke uitspraak verboden is verklaard en deswege is ontbonden."

Door deze afwijzingsgrond werd er dus een mogelijkheid geschapen om politieke partijen te weren, die reeds door de rechter zijn verboden. Dit is dan ook zoals gezegd de enige inhoudelijke toetsing aan de doelstellingen van een partij. Het artikel zoekt aansluiting bij artikel 2:20 BW, dat luidt:

- “1. Een rechtspersoon waarvan de werkzaamheid in strijd is met de openbare orde, wordt door de rechtbank op verzoek van het openbaar ministerie verboden verklaard en ontbonden.
2. Een rechtspersoon waarvan het doel in strijd is met de openbare orde, wordt door de rechtbank op verzoek van het openbaar ministerie ontbonden. (...)”

Wanneer men de afwijzingsgrond vergelijkt met dit artikel ziet men echter dat zij niet volledig op elkaar aansluiten. Hieruit lijkt voort te vloeien dat een rechtspersoon die ontbonden is op grond van het tweede lid van artikel 2:20 BW, niet valt onder de afwijzingsgrond van het vierde lid, onder e, van de Kieswet.

In het originele wetsvoorstel werd nog gesproken over ‘de aanduiding (...) van een rechtspersoon die bij onherroepelijke rechterlijke uitspraak is ontbonden.’ De Minister heeft dit op verzoek van de G.P.V-fractie, afgestemd op artikel 140, tweede lid, van het Wetboek van Strafrecht.⁷⁸ Dit artikel luidt:

‘Deelneming aan de voortzetting van de werkzaamheid van een rechtspersoon die bij onherroepelijke rechterlijke beslissing verboden is verklaard en deswege is ontbonden wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de derde categorie.’

Dit sluit echter niet aan bij het onderscheid dat gemaakt wordt in artikel 2:20 van het Burgerlijk Wetboek tussen doelstellingen en handelingen. Artikel 2:20 is dezelfde als art. 2:15 (oud), die bij Wet van 17 maart 1988, Stb 104, geregeld werd. Deze week echter zeer af van de aanvankelijke artikelen hierover in Boek 2. Het oude artikel 15 bepaalde dat een rechtspersoon verboden is wanneer haar doel of werkzaamheid in strijd is met de openbare orde.⁷⁹ De wetgever heeft bij de invoering van de Kieswet van 1989 deze latere splitsing tussen doel en werkzaamheid blijkbaar niet opgemerkt, maar zich waarschijnlijk gebaseerd op het artikel van voor 1988. Hierdoor lijkt het zo te zijn dat de Kiesraad een aanduiding niet mag weigeren noch mag schrappen wanneer een vereniging door de rechter op basis van haar doelstellingen heeft ontbonden. Het is onduidelijk of dit het doel van de wetgever is. De memorie van toelichting concludeert ‘dat registratie van de naam of aanduiding van een groepering die bij rechterlijke uitspraak als vereniging is ontbonden, is uitgesloten.’ Duidelijkheid op dit gebied is wenselijk.

4. Conclusie en aanbevelingen:

4.1. Algemene conclusie

Dit onderzoek had als uitgangspunt de toepassing van de Kieswet, inzake partijnaamregistratie, te verduidelijken. Hiervoor is een uitgebreide beschrijving gegeven van de jurisprudentie van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State. In het bijzonder zijn de afwijzingsgronden onder b en c van het vierde lid van de Artikelen G 1, G 2, en G 3 behandeld. Er zijn een aantal algemene opmerkingen te maken over de jurisprudentie.

Allereerst is de jurisprudentie schaars en periodiek. Verkiezingen vinden namelijk een keer in de vier jaar plaats en het zijn voornamelijk de verkiezingen voor de Gemeenteraad en de Tweede Kamer die jurisprudentie opleveren.⁸⁰ Wanneer men de jurisprudentielijst beziet wordt dit onmiddellijk duidelijk. Daarnaast is de jurisprudentie ook erg feitelijk. Het is niet altijd meteen duidelijk welke afwijzingsgrond moet worden toegepast en welke invloed een

⁷⁸ Kamerstukken II, 20264, nr. 7, p. 62; nr. 8, p. 97; nr. 9, p. 2.

⁷⁹ Asser-Meaijer 2-II, De Rechtspersoon, nr. 156.

⁸⁰ Uitspraken ten gevolge van de verkiezingen voor de Provinciale Staten, de Eerste Kamer en het Europees Parlement komen bijna niet voor.

bepaalde interpretatie van een situatie kan hebben voor latere gevallen. De gevallen van LPF Terneuzen en Partij van Fortuyn's Cultuurgood spreken hier boekdelen. Daar werd een criterium gehanteerd – het criterium dat een partij de indruk wekt een onderdeel van een andere partij te zijn – dat in latere gevallen zeer schadelijk leek te zijn voor de innerlijke consistentie tussen de afwijzingsgronden. Dit gebrek aan continuïteit verklaart ook de gecreëerde onduidelijkheid bij de Kiesraad over de jurisprudentie van de Afdeling.

Ten tweede komt daarbij dat het gebrek aan continuïteit en het feitelijke karakter van de oordeelsvorming niet ten goede komt aan een draagkrachtige motivering. Zoals gezegd had de motivering ten tijde van de oude Kieswet voor een tijd een enigszins apodictisch karakter. Er is een risico dat men ongewild hier in terug valt doordat men zich verschuilt achter redeneringen, die uit niets meer bestaan dan een feitelijke constatering dat er verwarring te duchten valt. Men verlaat dan een objectieve beoordeling voor een gevoelsmatige (subjectieve) beoordeling. Het eerder genoemde criterium, dat een partij de indruk wekt onderdeel te zijn van een andere partij, is zulk een criterium, waarbij men de objectiviteit verlaat. Dat is ook het moeilijke karakter van de beoordeling. De vraag of die kiezer verward of misleid kan worden is nu eenmaal een zeer feitelijke vraag. Wil men enige vaste en duidelijke motivering ontwikkelen dan moet men die zoeken in objectieve maatstaven, zonder dat dit zal leiden tot een nauwe beoordeling die geheel los staat van de praktijk.

Dit raakt een derde belangrijk punt. Waar is de partijnaamregistratie nu eigenlijk voor bedoeld en waar wil men naar toe met de rol van de Kiesraad? Het politieke veld is de afgelopen jaren zeer veranderd. Het aantal groeperingen dat zich registreert is zeer toegenomen. De aanduiding van een groepering is er ook niet altijd meer om het gedachtegoed van de groepering weer te geven, maar ook om prikkelend te zijn voor het publiek. Daarbij zijn sommige namen, zoals 'Leefbaar' en 'Transparant', zeer populair. Daarnaast is er de kwestie 'Fortuyn', waarbij er talloze groeperingen waren die, al dan niet met de bedoeling om mee te liften, deze naam wilden gebruiken. Is de Kiesraad er nu voor om de orde tussen strijdende partijen te handhaven? Of moet hij zich tot die gevallen beperken wanneer de bescherming van de kiezer dit vergt? De Kieswet sluit aan bij het laatste en daarom dient elke beoordeling dit ook als uitgangspunt te nemen. Natuurlijk kunnen deze gevallen samenlopen, en vaak doen zij dat ook, maar het kan niet verworden tot het expliciete doel van de toetsing. De vrijheid van een groepering om een aanduiding te kiezen die bij haar overtuiging past dient in principe niet te worden beperkt, dan wanneer er een gevaar van verwarring voor de kiezer bestaat.

4.2. Speciale punten van aanbeveling

4.2.1. Expliciete toetsing vierde lid, onder b

De belangrijkste aanbeveling is een meer expliciete wijze van toetsing bij de toepassing van het vierde lid, onder b. Deze toetsing was, zoals in paragraaf 3.2. reeds geschreven wel aanwezig, maar werd niet altijd duidelijk toegepast. Na in paragraaf 3.3. en 3.4. een beeld te hebben geschetst van het geheel van de problematiek, kunnen wij nu een explicitering geven van deze driedelige toets. Deze zal vooral de motivering ten goede komen, terwijl het tegelijkertijd voorkomt dat deze met sub c zal doorkruisen.

De toetsing bestaat uit drie stappen:

1. Komt de aanduiding in (een deel van) haar beeldvormende delen overeen? Zo ja,
2. Rust er een exclusief gebruik op het beeldvormende deel dat overeenkomt? Zo nee,
3. Heeft het woordbeeld dat ontstaat uit de samenstellende delen van de aanduiding voldoende onderscheidend vermogen dat door de mate van overeenkomst geen verwarring is te duchten?

Ad. 1. De eerste stap ziet er op te bepalen waarin twee aanduidingen overeenkomen. Het beeldvormende deel is een zeer vrij begrip. Dit kan een woord of een deel van een woord zijn. Zo kan men in de aanduiding PvdAC Burgersbelangen, het deel "PvdA" als beeldvormend aanmerken. Daarnaast hoeft het niet zo te zijn dat alleen een bepaald deel van de aanduiding beeldvormend is. Zo kan in de aanduidingen 'Venray Transparant', beide delen als beeldvormend worden aangemerkt. Wanneer een aanduiding in haar beeldvormende deel

overeenkomt, komt zij hoofdzakelijk overeen. Maar dat betekent niet dat hieruit ook verwarring is te duchten.

Omdat het gaat over het *beeldvormende* deel is de beoordeling niet afhankelijk van het aantal letters dat het overeenkomende deel in de aanduiding inneemt, maar ook gericht op de waarde die een bepaald begrip kan toekomen. Een voorbeeld hiervan is de overeenkomst tussen de 'Lijst Pim Fortuyn en de 'Partij voor Fortuyn's Cultuurgoed'. Het enige gemeenschappelijke aan beide aanduidingen is het gebruik van de naam 'Fortuyn'. De naam 'Fortuyn' kan echter als beeldvormend worden aangemerkt. De Afdeling had hier geen oog voor. Zij concludeerde immers dat "het woordbeeld dat ontstaat door de samenstellende delen van de aanduiding "Partij voor Fortuyn's Cultuurgoed (PFC)" verschilt wezenlijk van de aanduiding "Lijst Pim Fortuyn (LPF)". De enkele omstandigheid dat de eigennaam "Fortuyn" deel uitmaakt van beide aanduidingen is onvoldoende hierover anders te oordelen." De Afdeling geeft op deze manier een puur woordelijke en niet beeldvormende betekenis aan de naam "Fortuyn". Bovendien slaat zij twee stappen over in de toetsing door onmiddellijk te kijken naar het woordbeeld dat ontstaat door de samenstellende delen.

Komen de aanduidingen niet in een van hun beeldvormende delen overeen, dan houdt de toetsing aan deze afwijzingsgrond op en kan gekeken worden of er *op andere gronden* sprake is van misleiding. Is er echter wel een beeldvormende overeenkomst dan gaat men naar de tweede en derde stap van de toets om te bepalen of door de overeenkomst ook verwarring te duchten is.

Ad. 2. Ter bepaling of er uit de overeenkomst ook verwarring moet worden geducht moet allereerst onder deze stap worden bepaald of aan het beeldvormende deel een exclusieve betekenis toekomt. Daarbij dient te worden gekeken naar de aard van het 'begrip' en in welke mate een politieke groepering aan dit begrip een specifieke betekenis heeft (kunnen) geven. Hoe algemeen of specifiek is het begrip en hoe heeft een politieke groepering dit nader ingevuld? Aan het ene uiterste staan levensbeschouwelijke begrippen, die uit zichzelf een sterke *algemene* betekenis hebben. De betekenis van deze begrippen is bij de kiezer reeds bekend. Partijen kunnen dan moeilijk door hun eigen handelen daaraan een specifieke betekenis geven. Aan het andere uiterste staan eigennamen, die uit zichzelf een zeer *specifieke* betekenis hebben. Daar tussen liggen meer algemene begrippen, zoals 'leefbaar' of 'transparant'.⁸¹ In dergelijke gevallen zal er meer gekeken moeten worden naar de wijze en de mate waarin een politieke groepering door haar handelswijze dit algemene begrip een specifieke betekenis heeft gegeven. Wanneer er sprake is van een exclusief begrip dan is er reeds sprake van een overeenkomst die verwarring veroorzaakt. Is dat echter niet het geval dan moet men de toetsing vervolgen.

Ad. 3. Onder deze derde stap wordt onderzocht of uit de overeenkomst tussen de aanduiding toch verwarring kan worden geducht. Hierbij vindt er echter een meer algemene afweging plaats van alle verschillende factoren die meewegen bij de constatering. De *beeldvormende overeenkomst* wordt in deze derde stap afgewogen tegen het *onderscheidend vermogen* dat voortvloeit uit de aanduiding. Deze onderscheidendheid moet gegeven worden aan het woordbeeld dat ontstaat uit de samenstellende delen van de *gehele* aanduiding. Het gaat erom dat de mate van overeenkomst geneutraliseerd wordt door een mate van onderscheidendheid.

Het is duidelijk dat men bij deze stap te maken heeft met een glijdende schaal, waarbij er een afweging moet plaatsvinden. Daarbij dient allereerst gekeken te worden naar de plaats van het deel dat verschilt in de aanduiding. Om hoeveel woorden gaat het? Welke positie hebben deze woorden of woorddelen in de aanduiding? Hoe specifiek zijn deze woorden? Van jaartallen en eigennamen gaat bijvoorbeeld een groter onderscheidend vermogen uit dan van plaatsnamen en andere algemene begrippen. Zijn er verder nog andere redenen, zoals het gebruik van hoofdletters, waarvan een onderscheidend vermogen uitgaat? Het zijn allemaal

⁸¹ Ook kan het zo zijn dat een 'eigennaam' verwordt tot een invulbaar 'algemeen begrip' of zelfs een 'levensbeschouwelijke' of 'politieke stroming'. Het Marxisme is afgeleid van een eigen naam, terwijl dit thans een politieke stroming is. Een meer recent voorbeeld is de eigennaam 'Fortuyn', waarvan de status niet meteen duidelijk is. Het lijkt meer dan een eigennaam te zijn, maar het is ook geen algemeen begrip. Dergelijke gevallen vragen een moeilijke afweging.

vragen die behulpzaam kunnen zijn bij een dergelijke beoordeling.⁸² Dit onderscheidende vermogen moet echter afgewogen tegen de overeenkomst die er is. Hierbij gaat het opnieuw niet om het aantal woorden maar tevens om de beeldvormende waarde van de gebruikte begrippen.

Op deze wijze vindt er een juiste afweging plaats van de in het spel zijnde belangen, waarbij het uitgangspunt, dat de kiezer niet mag worden verward, niet uit het oog verloren wordt. Een overeenkomst zoals tussen 'Nederland Transparant' en 'Venray Transparant' kan dan, in tegenstelling tot de huidige praktijk van de Afdeling, gewoon beoordeeld worden onder b en niet meer onder c. Hoezeer deze toets een duidelijk kader geeft waarbinnen een goede motivering gegeven kan worden, moet niet vergeten worden dat het gaat om de *kiezer* die niet verward mag worden. Uiteindelijk kan de eenvoudige vraag: 'kan de kiezer hier nu echt door verward worden?', behulpzaam zijn om in moeilijke gevallen een juist oordeel te geven. Maar ook als uit de feiten blijkt dat van geen verwarring sprake is onder de kiezers is dit behulpzaam voor een oordeel.

4.2.2. Een duidelijk onderscheid tussen sub b en sub c

Het onderscheid tussen de twee belangrijkste afwijzingsgronden is erg belangrijk. Sub b geeft een duidelijk kader voor een uitgebreide motivering, waar de toepassing onder sub c een veel vrijere interpretatie mogelijk maakt. Hierdoor is er een risico dat onder c een deugdelijke motivering wordt vergeten. Dit terwijl de eis dat de aanduiding misleidend moet zijn, misschien juist een zwaardere motivering vraagt. Het verschil tussen de twee bepalingen is daarom belangrijk. Het eerste handelt over de verwarring die veroorzaakt wordt door de overeenkomst tussen reeds geregistreerde aanduidingen en het laatste handelt over al de andere manieren waarop een aanduiding de kiezer kan misleiden. Wanneer men dit onderscheid maakt zal sub b altijd de eerste afwijzingsgrond zijn waaraan getoetst moet worden.

Het algemene karakter van de laatste afwijzingsgrond zorgt er echter voor dat deze de principale afwijzingsgrond (b) kan doorkruisen. Dit heeft zich (helaas) voorgedaan in de in paragraaf 3.4. besproken gevallen. De aangevoerde grond daarvoor, dat de aanduiding de indruk wekt dat deze een onderdeel is van een andere groepering zorgt ervoor dat een expliciete motivering niet plaatsvindt. Daarnaast is hierdoor het vrije gebruik van algemene begrippen, om niet te spreken over levensbeschouwelijke begrippen, aanzienlijk beperkt. Daarom is het aan te bevelen een duidelijke scheiding tussen de twee gronden te maken. Die zou bijvoorbeeld als volgt kunnen luiden:

1. Wanneer een verzochte aanduiding enigszins overeenkomt met een reeds geregistreerde aanduiding vindt beoordeling plaats onder sub b.
2. Wanneer er geen afwijzing plaatsvindt op grond van sub b, kan, op andere gronden dan de overeenstemming tussen de aanduidingen, een aanduiding worden afgewezen op grond van sub c.

4.2.3. Overige aanbevelingen

Onduidelijkheden in de Kieswet wegnemen

Er zijn een aantal onduidelijkheden in de Kieswet. Het was niet het directe doel van dit onderzoek deze te vinden, maar zij zijn wel naar voren gekomen. Het verdient aanbeveling hier verder naar te kijken. In het bijzonder zou in elk geval gekeken moeten worden naar hetgeen gesteld is in paragraaf 2.2 over de verenigingseis, naar de verhouding tussen de afwijzingsgrond onder e en artikel 2:20 BW (zie paragraaf 3.5) en naar de vraag of strijd met een rechtelijke uitspraak (over auteursrecht) afzonderlijk moet worden opgenomen.

Afwijzingsgrond c moet niet onnodig beperkt worden

Hoewel in het voorgaande is bepleit dat afwijzingsgrond c niet zo ruim geïnterpreteerd moet worden dat deze afwijzingsgrond b bedreigt, moet ook worden aanbevolen deze grond niet onnodig te beperken. Nu in het voorgaande de c-grond duidelijk is afgebakend van de b-grond is dit ook mogelijk. Er dient een vrije interpretatiemogelijkheid te blijven om te bepalen hoe aanduidingen op verschillende manieren tot misleiding kunnen leiden. In het bijzonder

⁸² Dergelijke afwegingen komen lopenderwijs tevens voor in de jurisprudentie. Zie paragraaf 3.2.

wordt hier gewezen op de jurisprudentie rond het gebruik van namen van niet-politieke instellingen. Wanneer een aanduiding overeenkomt met een naam van een niet-politieke groepering kan het natuurlijk in mindere of meerdere mate meewegen dat deze wel of niet verbonden is met het staats- of gemeentebestel. Het mag echter niet zo zijn dat alle groeperingen die een dergelijke verbondenheid niet hebben bij voorbaat toelaatbaar zijn. Zo moet het ook niet zo zijn dat een dergelijke verbondenheid onmiddellijk leidt tot misleiding. Dit zou een onnodige beperking zijn, die bovendien in strijd is met de bedoeling van de wetgever.

4. Jurisprudentieregister over Partijnaamregistratie

Oude Kieswet:

KB 11-12-1969; AB 1970, blz 121 (Nieuw Links).
KB 18-02-1971, AB 1971/197.
KB 23-02-1971, AB 1971/198.
KB 13-03-1971, AB 1971/199.
KB 13-10-1972; AB 1972/272.
KB 13-08-1974; AB 1974/305.
KB 12-04-1977, AOW-partij, AB 1977/386.
KB 18-04-1977; AB 1977/387.
KB 04-07-1979, ('EPV' / 'GPV'), AB 1979/389.
KB 27-03-1981; AB 198/295.
KB 19-05-1982, AB 1982/349.
ARRS 15-12-1983; AB 1984/323.
ARRS 12-11-1984, nr. R01.84.1606/Sp 155.
ARRS 25-04-1985, AB 1986/89.
ARRS 23-01-1986, CDA / Kiesraad, R01.85.3317/Sp 311; AB 1986/368.
ARRS 27-03-1986, Socialistische Democratische Partij Nederland / De Kiesraad, R03.86.1230/Sp 76; AB 1986/399.
ARRS 30-01-1987, De Groenen / Csb de Pijp (Amsterdam), R03.87.0144/Sp 3; AB 1987/537.
ARRS 17-07-1989, nr. R01.89.3680/Sp 163.

Nieuwe Kieswet:

ARRS 22-12-1989, Groepering Borger / Csb Brunssum, R03.89.7152/Sp 329; R03.89.7231/Sp 330; AB 1991/206.
ARRS 19-01-1990, Sociaal Democr. Appel/Csb Tilburg, R03.90.0024/Sp2; AB 1991/398.
ARRS 19-01-1990, Ons Belang / Csb Schiermonnikoog, R.03.90.0095/Sp 4.
ARRS 19-01-1990, Dorpsbelangen /Csb Putten ,R03.90.0204/Sp 13.
ARRS 19-01-1990, Enkhuizer Belang / Csb Enkhuizen, R03.90.0264/Sp 14.
ARRS 19-01-1990, Brunssumse Christen Democraten / Csb Brunssum ,R03.90.0267/Sp 15.
ARRS 12-10-1990, Gem. Belang / Csb Nieuwveen ,R03.90.6253/ Sp 276.
ARRS 29-09-1992, Lijst Vinkel / Csb Vinkel ,R03.92.4557/Q03.
ARRS 08-12-1992, Nwe Com. Partij in Nederland / Csb TK SG, R01.92.2536/003; AB 1991/162.
ABRvS 04-11-1993, Leiden weer Gezellig / Csb Leiden, R.03.93.5600/Q03; AB 1994/414.
ABRvS 21-12-1993, Gem. bel. "Menaldumadeel" /Csb Menaldumadeel, R03.93.6374/Q03; AB 1994/241.
ABRvS 30-12-93, Groene Gem. Bel. /Csb ,R03.93.6573/Q03.
ABRvS 31-12-1993, CDA Nieuw-Ginneken / Csb N-Ginneken, R03.93.6573/Q03; AB 1994/628.
ABRvS 31-03-94, NCD , E02.94.0165/Q03.
ABRvS 26-08-1994, Gem. Belang. N-Beverland / Csb N-Bever., E02.94.0692/Q03; AB 1994/631.
ABRvS 14-01-1995, Van Duren / Csb Ermelo, R03.94.0031/Q03; AB 1995/84.
ABRvS 05-09-1997, Gemeentebelangen De Wolden / Csb Wolden, E.0297.0161.
ABRvS 08-01-1998, Akker/Csb Eindhoven, ,E02.97.0175.
ABRvS 13-01-1998, CHU Katwijk /Csb Katwijk, E02.97.0172.
ABRvS 13-01-1998, VVD/Csb Bloemendaal, E02.97.0173.
ABRvS 09-03-1998, AOV/Csb TK, E02.98.0019.
ABRvS 24-12-1998, Lijst Vier Bakel /Csb Bakel, E02.98.0121.
ABRvS 28-01-1999, Stadspaar Leiden / Csb Leiden, E02.99.0001.
ABRvS 11-10-1999, Gem. Belang Schiedam/ Csb Schiedam, 199902369-1.
ABRvS 21-06-2001, VPP Zutphen Perpspectief/ Csb Zutphen, 200102056/1; LJN: AB2317.
ABRvS 21-06-2001, VPP Zutphen 2000/ Csb Zutphen, 200102675/1; LJN: AB2318.
ABRvS 19-09-2001, VPPZ2000/Csb Zutphen, 200104051/1.
ABRvS 17-01-2002, D66/C.stem, 200106121/1; AB 2002/145.
ABRvS 17-01-2002, NLP/Leeuwarden, 200106184/1; LJN: AD8364.
ABRvS 17-01-2002, Bakker/A'dam, 200106162/1.
ABRvS 17-01-2002, Kock/Gelderm, 200106244/1.
ABRvS 17-01-2002, Hercken/Druuten, 200106394/1.
ABRvS 17-01-2002, PAEL/Eindhoven, 200106326/1.
ABRvS 17-01-2002, VVOCH/Hoorn, 200106314/1.
ABRvS 04-02-2002, Palmans/Maastricht, 200200575/1.
ABRvS 04-02-2002, Meerbelangen/Amsterdam, 200200576/1.
ABRvS 08-03-2002, PF/Centr. St. TK, 200201117/1; LJN: AE0226.
ABRvS 17-04-2002, Marion/Rotterdam, 200201623/3.
ABRvS 01-05-2002, Vlasveld/CS Leiden, 200202082/1; LJN: AE2070.

ABRvS 27-09-2002, LPF/Hulst, 200204962/1; JB 2002/352.
ABRvS 27-09-2002, LPF/Terneuzen, 200204965/1; AB 2002/374; JB 2002/353.
ABRvS 15-11-2002, Partij vd Toekomst/Kiesraad, 200205806/1; AB 2003/4.
ABRvS 22-11-2002, VIP – Kiesraad, 200205977/1; AB 2003/5.
ABRvS 14-03-2003, Vrije Indische Partij/ Kiesraad, 200301219/1; AB 2003/163.
ABRvS 02-04-2004, Fortuyn's Cultuurgoed/Kiesraad, 200402517/1; AB 2004/158.
ABRvS 10-08-2004, Europa Transparant/Kiesraad, 200405954/1; AB 2004/302; JB 2004/340.
ABRvS 22-08-2005, Kroon/CS Tw. K., 200506982/1.
ABRvS 28-12-2005, Nederland Transparant, 200510219/1; AB 2006/32.
ABRvS 13-01-2006, PvdA/Csb Den Haag, 200510495/1; AB 2006/168.
ABRvS 18-01-2006, Islamitische Partij/ Csb Den Haag, 200600097/1; AB 2006/74.
ABRvS 06-02-2006, Gem. Belang Smilde/Hsb Midden-Dr., 200600792/1; AB 2006/110.
ABRvS 25-04-2006, LPF/Cs TK SG, 200510558/1.
ABRvS 29-09-2006, ABC Topmarketing/Kiesraad, 200606622/1.
ABRvS 04-10-2006, Partij vd Waarheid/Kiesraad, 200606648/1.
ABRvS 04-10-2006, M.S. Fortuyn en Directe Democraten/Kiesraad, 200606676/1.
ABRvS 05-10-2006, VPP-MONGO/Kiesraad, 200606619/1.
ABRvS 05-10-2006, Vereniging Islam Democraten/Kiesraad, 200606719/1.